

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Rozvoj vztahu k tradicím v Montessori prostředí

Bakalářská práce

Markéta Mikulenková

Vedoucí práce: PhDr. Dominika Provázková Stolinská, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozvoj vztahu k tradicím v Montessori prostředí“ vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Rožnově pod Radhoštěm dne 20. 4. 2022

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Dominice Provázkové Stolinské, Ph.D. za odborné vedení, poskytování cenných rad, připomínek a za trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat rodině a blízkým přátelům za jejich trpělivost a podporu během celého studia.

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Tradice	11
1.1 Kulturní dědictví, tradiční lidová kultura	11
1.2 Základní prvky lidové kultury	11
1.3 Výroční obyčeje	13
1.3.1 Masopust	13
1.3.2 Velikonoce	14
1.3.3 Letnice	16
1.3.4 Dožínky	17
1.3.5 Advent	17
1.3.6 Vánoce.....	19
2 Vzdělávání a tradice.....	20
2.1 Proces socializace dítěte, sociokulturní tradice, hodnoty.....	20
2.2 Vztah vzdělání a kulturní gramotnosti	22
2.3 Kulturní lidové tradice a zvyky a společnost	23
2.4 Závazné dokumenty ve vzdělávání	24
2.5 Tradice a zvyky v kontextu kurikulárních dokumentů.....	26
2.5.1 Tradice a zvyky v rámci dvoustupňového kurikula	26
2.5.2 Tradice a zvyky v klíčových kompetencích	26
2.5.3 Tradice a zvyky ve vzdělávacích oblastech	29
3 Montessori pedagogika	31
3.1 Maria Montessori a její přístup	31
3.2 Systém Marie Montessori.....	32
3.2.1 Věková kategorie 0 – 3 roky	33

3.2.2	Věková kategorie 3 – 6 let.....	33
3.2.3	Věková kategorie 6 – 12 let.....	34
3.2.4	Věková kategorie 12 – 18 let.....	34
3.3	Připravené prostředí	34
3.3.1	Vybavení prostor.....	34
3.3.2	Role učitele.....	35
3.3.3	Otevřená komunikace.....	35
APLIKAČNÍ ČÁST		37
1	Zařízení Klubko Montessori	37
2	Cíle aplikační části	38
3	Montessori vzdělávací oblasti	38
3.1	Praktický život.....	38
3.2	Výtvarné a pracovní aktivity	39
3.3	Smyslová výchova.....	40
3.4	Jazyk.....	40
3.5	Hudební aktivity	41
3.6	Matematika.....	42
3.7	Poznáváme svět.....	42
3.8	Cvičení ticha, výchova k míru.....	43
4	Vzdělávací nabídka	44
4.1	Elipsa – advent	44
4.2	Časová osa – rok, měsíc, týden, den	45
4.3	Příprava adventního kalendáře	46
4.4	Elipsa – tradice	47
4.5	Karty tradic.....	48
4.6	Návštěva plantáže vánočních stromků	49
4.7	Třísložkové Karty jehličnanů z plantáže	51

4.8	Elipsa – cvičení ticha – zapálená svíčka	51
4.9	Čichové lahvičky s kořením do perníčků	53
4.10	Stereognomické sáčky s předměty spojenými s adventem a Vánocemi	54
4.11	Elipsa – poslech vánočních a duchovních písní	55
4.12	Elipsa – rodný jazyk/nářečí	56
4.13	Elipsa – oblečení dnes a kdysi.....	59
4.14	Třísložkové Karty části krojů	60
4.15	Chuťové lahvičky s ingrediencemi do vánočky	61
4.16	Elipsa – Vánoce.....	61
4.17	Poslech a rytimizace koled	62
5	Vyhodnocení výzkumného šetření	64
5.1	Způsob zapojení a vzbuzení zájmu pomocí různých pedagogických metod	64
5.2	Závěr výzkumného šetření	67
	ZÁVĚR.....	68

ÚVOD

Tradice a rituály provází člověka celou jeho dlouhou historií. Jsou a byly důležitou součástí jeho života a mají důležitý význam ve výchově a vzdělávání. Naši předkové na jejich dodržování kladli velký důraz. Díky tomu docházelo ke stmelování rodin, obcí i národů. Dnes již na jejich význam poněkud zapomínáme. Nezbyvá nám čas a nepřipisujeme jim už takovou váhu, jak tomu bylo dříve. Jsou vytlačovány novými poznatky a technologiemi, pozměněnými hodnotami ve společnosti.

Tato práce se zaměřuje na způsob podpory rozvoje vztahu předškolních dětí k tradicím, které vycházejí z prostředí, ve kterém žijí. V kombinaci s výchovou a vzděláváním v duchu potřeb 21. století tvoří nedílnou součást kvalitního vzdělávacího systému, který podporuje rozvoj kompetencí dětí v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Vzhledem k mému současnému působení v Montessori zařízení, které jsem v roce 2018 založila, je tato práce zaměřena konkrétně na způsob práce ve vztahu k tradicím v Montessori prostředí.

Cílem této práce je vytvořit metodický materiál, který umožní pedagogům prezentovat dětem význam zvyků, obyčejů a nářečí. Popsat jejich důležitost a vytvořit pozitivní vztah ke kořenům, kulturním lidovým tradicím a předkům. A to tak, aby dítě vnímalo, odkud pochází, v určitém období svého života se i vydalo „do světa“, ale zase se rádo vrátilo a pomáhalo svůj kraj rozvíjet dál. Vodítkem pro výběr tématu byl také citát Marie Montessori: *„Dítě, které pocítilo silnou lásku ke svému okolí a všem živým tvorům, které objevilo radost a nadšení v práci, nám dává důvod k naději... naději na mír v budoucnosti.“* (Montessori 2018).

V teoretické části jsou v první kapitole popsány pro orientaci pedagoga základní pojmy vztahující se k tradiční lidové kultuře, jejich význam a čím se odlišují. Najdeme zde přehled nejznámějších tradic, které lze slavit v průběhu celého roku. Následuje kapitola druhá zabývající systémem vzdělávání, vztahem mezi socializací, hodnotovým systémem a kulturní gramotností. Pokračuje statí o významu kulturního dědictví ve společnosti a důležitosti jeho předávání nastupujícím generacím. Následuje pojednání o kurikulárních dokumentech předškolního vzdělávání a jejich naplnění při způsobu prezentace tradiční lidové kultury dětem. V poslední kapitole této části se píše o Marii Montessori, jejím pedagogickém přístupu k systému vzdělávání, který je sám o sobě založen na principu vztahu dětí ke svému okolí. Nedílnou součástí tohoto typu vzdělávání je také budování vztahu ke kultuře a umění.

Aplikační část obsahuje popis cílů této části, které jsou očekávány při využití metodických materiálů pedagogickými pracovníky či průvodci při plánování rozvoje dětí předškolního věku. Dále je uveden popis jednotlivých Montessori vzdělávacích oblastí spolu se seznamy možných činností, které lze s dětmi realizovat pro naplnění cílů této části. Následují metodické postupy, které mají podobu vzdělávací nabídky. Aplikační část ukončuje vyhodnocení výzkumného šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Tradice

1.1 Kulturní dědictví, tradiční lidová kultura

Pojmy tradice, tradiční lidová kultura, folklor, obřad, obyčej, to vše a spoustu dalších tvoří **kulturní dědictví**. Lze je definovat jako souhrn kulturních prvků, které v minulosti člověk vytvořil a jsou dále předávány dalším generacím jako odkaz něčeho důležitého, co má významnou a památkovou hodnotu. Obvykle má vazbu na určité teritorium. Dá se říct, že jej můžeme rozdělit do dvou kategorií, na **hmotné a duchovní bohatství**. Za hmotné nebo také materiální kulturní dědictví považujeme památky, oděvy, dopravní prostředky, stravu i výtvarná díla. Mezi duchovní kulturu řadíme myšlenky, citáty, přísloví, tradice, zvyky, řemeslné dovednosti, hudbu, tanec, obyčeje nebo třeba rituály (NÚLK). Pro tuto druhou složku se často v České republice používá pojem **tradiční lidová kultura**. Jedná se o část, která nemá hmotnou podstatu, předává se z generace na generaci, stále se vyvíjí, podléhá změnám, proměňuje se, některé části zanikají a jiné se zasazují do nových dobových kontextů. Z těchto důvodů ji lze definovat také jako kulturu živou (Usnesení Vlády České republiky).

Podle Pavlicové tradiční kultura vychází ze dvou cyklů, z výročních obyčejů a rodinných cyklů. Do první kategorie lze zařadit například Velikonoce, dožínky, hody, vinobraní, Vánoce či Masopust. V části rodinných zvyklostí mají své místo zejména svatba a obřady související s narozením či úmrtím. Pravidelnost lidem dříve nahrazovala kalendář. Věděli, kdy je čeká půst, kdy se naopak dobře nají, kdy budou oslavovat a kdy budou muset více šetřit síly na práci (Pavlicová 2007, s. 89 – 90).

1.2 Základní prvky lidové kultury

Souhrn zvyků určitého společenství lidí, které jsou proměnlivé a jsou dlouhodobě předávány jako generační dědictví nazýváme **tradicí**. Můžeme říct, že existují dříve, než se člověk narodí a sehrávají v jeho životě významnou roli. Dítě má základní potřebu bezpečí, potřebu někam patřit a kultura, podobně jako rodina, mu nabízí ukotvit se v okolním světě tím, že se jedná o prostředí jemu blízké, které ho od narození obklopuje. Postupně si vytváří vztah k místu, ve kterém žije a přijímá projevy chování zprostředkované jak rodinou, tak blízkým okolím a tím právě i místní kulturou (Schauerová, Maňáková 2015, s. 14).

Udržení a vývoj tradice je závislé na mnoha okolnostech, kterými jsou například geografické prostředí. Na interpretaci má vliv i to, zda se jedná o prostředí venkovské nebo městské. Podle Pavlicové dochází u venkovské komunity k silnějšímu udržení povědomí než v městském prostředí, kde se souvislosti vytrácí mnohem rychleji. Dalším faktorem pro přenos tradic na další generace je způsob obživy. Život byl odlišný u lidí, kteří se primárně živili zemědělstvím anebo se pracovní příležitosti nacházely například v práci v lomech, lesích, nebo na stavbách. To, jakým způsobem se tradice dochovají, ovlivňují také reakce na změny společenských podmínek a v neposlední řadě jsou zásadní aktéři, kteří se na přenosu podílejí (Pavlicová 2007).

Nehmotné kulturní dědictví zahrnuje také kategorii **folklor**. Pod tímto termínem se skrývá velké množství projevů od hudebního, přes slovesný, taneční nebo dramatický.

Lidé v minulosti řešili mnoho náročných životních situací, které vzbuzovaly strach, neklid, pocit nebezpečí, ale také úžas. V takových případech se obraceli k rituálům, které byly pevné a znamenaly pro ně jistotu. **Rituál**, někdy nazývaný také jako obřad nebo ceremoniál je založen na projevování emocí a měl a doposud má za cíl dovést situaci do přijatelného stavu. Můžeme se setkat s rituály spojenými s určitým nebezpečím, přechodovými nebo oslavnými rituály či obřady úcty (Pavlicová 2007, s. 89). V literatuře a v různých výzkumech můžeme nalézt ještě podrobnější rozlišení, a to na obřad, obyčej a zvyk. Jejich rozdíly popisuje Schauerová tak, že **obřad** je chápán jako závazný rituál, **obyčej** ztratil svoji závaznost a magičnost, zůstává však zachována jeho forma a poslední v řadě je **zvyk**, který již pozbyl i svou podstatu, přesto se v určitém společenství udržuje (Schauerová, Maňáková 2015, str. 10).

Udržování různých tradic ve většině případů nějakým způsobem souviselo s vírou. Nejprve se jednalo o pohanské zvyky vycházející z poznání přírody, postupně se přizpůsobovaly západní civilizaci a souvisely s rozvojem křesťanství. Jejich funkcí vždy bylo ukotvit identitu obyvatel v okolním světě, v určitém řádu a životním smyslu. Řád vnáší do života jistotu a bezpečí. To je jeden z důvodů, proč je velmi důležité v dětech mimo jiné rozvíjet vztah k tradicím a rituálům. Vytváříme tím bezpečný prostor, ve kterém se mohou rozvíjet a vytvářet si názor na hodnotové zaměření svého vlastního života. I o tom možná uvažovala i M. Montessori, když řekla: „*Dítě je tajemné, silné a obsahuje v sobě tajemství lidské povahy*“ (Montessori 2018).

1.3 Výroční obyčeje

Mezi nejvíce dodržované rituály patří obyčeje opakující se v určitých ročních obdobích. Jsou to první časové předěly, které prostřednictvím zaběhaných pravidelných oslav a postupů začínají vnímat děti.

Jejich vznik sahá daleko do historie, a tak se dá říct, že jsou úzce svázány se svátky křesťanského liturgického roku. Lidé v té době přikládali velký význam změnám probíhajícím v přírodě, se kterou byli velmi propojeni. Brali velmi vážně všechny magické úkony, které se ke změnám v přírodě vázaly. To, jaké bylo právě roční období, mělo zásadní vliv na jejich každodenní život, obživu, regeneraci sil a také na způsob odreagování od všedních starostí. Některé z nich jsou v dnešní době dodržovány více, některé méně, z některých se staly zvyky, pro někoho zůstávají stále ještě závaznými obřady. Jedny z důležitých faktorů, jak se k jednotlivým výročním obyčejům lidé staví jsou region, ve kterém žijí, přístup komunity, které jsou součástí a podpora uctívání tradic v jejich vlastních rodinách. Je zřejmé, že o vztah k tradicím je potřeba pečovat, vzbuzovat v dalších generacích zájem a usilovat o jejich věrohodný přenos. Region Rožnovsko na Valašsku, ve kterém žijeme, má díky Národnímu muzeu v přírodě velký potenciál pro udržování tradic. Přesto je potřeba vědomě mladým generacím podstatu jednotlivých obyčejů přibližovat a předkládat tak, aby si k nim postupně vybudovali vztah a cítili potřebu je v budoucnu postupovat dalším pokolením. K takovému smysluplnému předávání může docházet již u dětí předškolního věku, o což se v našem zařízení snažíme. Vyjadřuje to i naše vize: „Jdeme cestou 21. století a zároveň respektujeme naše kořeny a tradice.“

Z praxe víme, že tradice a rituály jsou pro děti lákavé a vzbuzují jejich zvědavost. Podstatné tedy je, jakým způsobem k jejich prezentaci přistupujeme. V první řadě je potřeba znát význam základních obyčejů, které jsou na daném území udržovány a chápat jejich význam. V druhé a neposlední řadě je potřeba zvážit formu prezentace a způsob zapojení dětí do jejich objasňování. V následující části práce se stručně pokusíme popsat ty nejzákladnější tradice pokrývající celý hospodářský rok a jsou vhodné pro prezentaci dětem předškolního věku. K uvedení přesných údajů následujícího textu, je využito faktů Jiřiny Langhammerové (2004).

1.3.1 Masopust

Rok začínáme **Masopustním obdobím**, které uzavírá období Vánoc. Začíná tedy 7. ledna po svátku Tří králů a končí na masopustní úterý, které je dnem předcházejícím Popeleční

středě. Na práci na polích je ještě čas, příroda není připravena k probouzení a všechny potřebné činnosti již mají lidé hotovy. Nastává čas odpočinku a načerpání sil mezi pústy Vánoc a Velikonoc. Období vrcholí třídenním veselím nazývaným také fašankem, ostatky, končinami. Jde o čas naplněný zábavou, uvolněním, které je plné jídla, pití a zpěvu. Toto období bylo prožívané v podobném stylu v celé Evropě a značné části světa. Vyznačuje se speciálními obřady, průvodem masek, který je zakončený taneční zábavou, kde zněly různé písně jako je například tato (Langhammerová 2004, s. 11 - 13).:

*„Pod šable, pod šable,
aj pod obušky,
my všeccko bereme
aj plané hrušky.*

*Pod šable, pod šable,
můj milý pane,
dejte nám kus slaniny
jako dvě dlaně.*

*Tady nám nedali,
Tady nám dají,
Komára zabili,
Slaniny mají.“*

(Plicka, Volf 1981, s. 363)

Na Rožnovsku bylo na závěr veselí velmi populární pochovávaní basy. Masopustní průvody v našem městě pravidelně pořádá muzeum v přírodě, ale nejsou výjimkou i menší soukromější akce tohoto charakteru, o čemž vypovídá i pořádání Masopustního reje dětí a jejich rodičů v našem předškolního zařízení. Dochází tak nejen k probouzení zájmu v dětech, ale do dění jsou vtahováni také jejich příbuzní (Krba 2008, s. 23).

1.3.2 Velikonoce

Přichází jaro a s ním nejvýznamnější období křesťanského, roku **Velikonoce**. Jde o sedmitýdenní cyklus, který zahrnuje šest týdnů postního času a samotné velikonoční svátky. Zároveň časově spadají přibližně do období jarní rovnodennosti, kdy v našich zeměpisných šířkách dochází k probouzení přírody. Oba pohledy na období vítání jara se vzájemně prostupují a můžeme tento čas rozdělit na tři etapy. První by se dala shrnout jako postní doba

s motivy oslav příchodu jara. Druhou částí můžeme rozumět pašijový týden a třetí závěrečná je veselí na závěr spojené s pomlázkou.

Postní období začíná Popeleční středou, někdy nazývanou škaredou či černou, která je následujícím dnem po masopustní veselici. Následuje čtyřicetidenní doba půstu určená k rozjímání a přípravě na svátky. Čtrnáct dní před Velikonocemi přichází Smrtná neděle, která symbolizuje střet života a smrti. Svobodná děvčata zhotovují figurínu symbolizující smrt, jejíž název se v různých regionech odlišuje, nejznámější pojmenování je Morena, Mařena, Smrtka. Cílem tohoto rituálu je oslava konce zimy, kterou figurína znázorňuje. Jejím odhozením do místního potoka, řeky, ze skály či spálením, společnost symbolicky překonala zimu, s ní odchází nemoci a je čas těšit se z příchodu jara.

Následuje Květná neděle, která otvírá pašijový nebo taky Svatý týden a s tím spojené čištění domácností. Bílilo se, myla se okna, upravovalo se okolí domu a připravovaly se nové šaty. Toto úsilí vrcholí na **Velký pátek**, který je nejvýznamnějším dnem Velikonoc. Jde o den, kdy je potřeba myslet na spásu. Obřad na **Bílou sobotu** je spojen s křtem nových členů církve, kteří se oblékali do bílého roucha. Světí se voda a oheň, kterým se zapaluje velikonoční svíce jako symbol vzkříšení Krista, symbol nového času. Nastává **Boží hod velikonoční** a oslava Vzkříšení, končí půst a začínají hlavní svátky. Na stolech se objevují velikonoční beránci, uzené maso, tradiční zdobené chleby, u nás nazývané mazance, velikonoční nádivka.

V **Pondělí velikonoční** se po vážných náboženských svátcích vrací projevy lidového veselí a přichází pomlázka, což značí obchůzku dětí a mužů po domech, veršování, polévání vodou a mrskání žen na potkání i po domech (Langhammerová 2004, s. 45 - 97).

*„Panímámě lívance,
pantátovi mazanec,
pacholkovi pár vajec
a děvečce šupanec.“*

(Plicka, Volf 1978, s. 143)

Na Valašsku se mrškačce říká „Šmigrust“. (Krba, Obyčeje a lidové tradice na Valašsku, str. 32) S mrškačkou je spojeno vyrábění kraslic (obarvených, zdobených vajec), kterými děvčata a ženy obdarovávají chlapce za akt „pomlazení“, které symbolizuje vyhnání nemocí z těla.

Tyto svátky, zejména čtveřice dnů od Velkého pátku až po pondělní velikonoční pomlázku, jsou v naší republice poměrně rozšířeným zvykem. Jedná se o obřad, který, alespoň zde na Valašsku, ještě pro mnoho lidí zůstává skutečně závazným rituálem s uvědoměním si jeho obsahu a vnitřním ztotožněním s jednotlivými ceremoniály tohoto poměrně dlouhého období. Při práci s dětmi v mateřských školách je velmi oblíbeným tématem vítání jara a činnosti s tímto spojené. K podstatě velikonočních svátků se již obrací méně takovýchto zařízení. Na druhou stranu je zřejmě poměrně velká skupina rodin, kde jsou děti tímto směrem vedeny (Krba 2008, s. 32).

1.3.3 Letnice

Následují Svátky letního slunovratu, zvané taky **letnice** jsou propojeny s křesťanskými Svatodušními svátky. I zde se oba tyto motivy propojují. Z pohledu křesťanského se jedná o vyvrcholení Velikonoc a konají se čtyřicet dní po Hodu božím velikonočním. Původně se držely dva dny jako Svatodušní neděle a Svatodušní pondělí, postupně se pondělí jako druhý svátek svatodušní vytratil a zůstalo pouze u oslav seslání Ducha svatého s vigilií. Tento den provází církevní oslavy, jedná se o druhý svátek po Velikonocích, kdy je možné světit křestní vodu a v tento den se chodí do kostela ke svatému přijímání. Na jižní Moravě je tento obřad dodnes běžný a předchází známému obřadu Jízdě králů (Langhammerová 2004, s. 123 - 131). Kromě těchto církevních oslav jsou letnice spojeny s různými oslavami, na Valašsku se dochovala tradice smažení vajec, v místním žargonu „škvaření vajec“ (Krba 2008, s. 41).

Kromě tohoto církevního pojetí patří k letnicím také oslava letního slunovratu, kdy se uctívá slunce ve své kulminaci, jelikož jde podle obyčejů o nejvýznamnější noc. Jedná se totiž o to, jaký bude rok ve své druhé polovině. Je potřeba chránit sebe, svou rodinu, svůj dům od zlých mocností. Zapalují se svatojánské ohně na nejvyšších místech krajiny, kolem kterých se tančí a také se přeskakují. Současně se slaví narození Jana Křtitele, který je spojován se symbolikou očisty světa korespondující s čistotou přírody na prahu léta.

Se svatojánskou nocí je spojena i spousta pověr, například těch, které se vztahovaly k rostlinám a jejich magické síle při natrhání právě v podvečer tohoto dne. V případě zapalování svatojánských ohňů jde u dnešní populace již ve většině případů o udržování zvyku, nikoliv o závazný rituál. Pro děti je oblíbeným zvykem smažení „vaječiny“ (Langhammerová 2004, s. 123 - 125).

1.3.4 Dožínky

Žně začínají v různou dobu, podle polohy oblasti. Většinou jde o červenec nebo srpen. Na ukončení žní se pak konala slavnost zvaná **dožínky** nebo taky dožatá či obžínky. Jde o závěrečnou cestu z pole, kdy se zdobí všechny ženy i muži, kteří se na sklizni obilí podíleli. Zároveň vytvoří věnec ze všech druhů obilí, které se na poli urodilo a dále je dozdoben, kvítím i stuhami. Nejhezčí a nejvýřečnější děvče jej pak předá hospodáři:

*„Žně se nám skončily,
všecko jsme složili,
složili, svázali,
včasně dom dostali.*

*Však jsme se nažali,
snopů navázali,
co bychom nebyli
na chvíli veselí!“*

(Plicka, Volf 1979, s. 303)

Věnec má symbolický význam, obsahuje důkaz síly, která dala vzniknout celé úrodě. Následně jej hospodář pověsí do svého domu a nechá ho tam do jara, do první setby. Následovalo veselí, zpěv a tanec. Pro děti je období dožínek příležitostí dovádění na poli v blízkosti pracujících rodičů, je zde prostor pro různé hry, interpretaci spousty říkadel, popěveků a rozpočítadel. Dnes se spíše, než skutečný obřad, slaví dožínky jako společenská událost (Langhammerová 2004, s. 166 - 168).

1.3.5 Advent

Velmi hezké období přináší čekání na příchod Spasitele nazývané **Advent**. Jde o dobu čtyř týdnů před Vánoce. Přináší čas rozjímaní, spočinutí, zklidnění, přichází zimní čas a s ním i postní doba, zákaz zábav tance a zpěvu. V dřívějších časech nastala ve staveních doba práce na předení, draní peří a dalších drobných pracích, u toho si lidé všech generací povídali různé příběhy a děti jim bedlivě naslouchaly. Příbytky se chystají na Vánoce, uklízí se, připravují se zásoby na celé svátky (Langhammerová 2004, s. 233 - 235).

S touto dobou jsou spojené i zvyky vážící se ke jménům světců a světic, jako jsou například Barbora, Mikuláš nebo Lucie. V předvečer svátku **svaté Barbory** (4. 12.) chodily na

Valašsku ženy a děvčata zahalená v bílých prostěradlech, s rouškou přes obličej. V jedné ruce držely košík s ovocem a sladkostmi, ve druhé měly metlu. Hodné děti podělily, zlobivým pohrozily. V den Barborčina svátku děvčata nosila domů větvičku třešně, tzv. barborku, a vkládala ji do vody. Děvče, kterému větev do Vánoc vykvetla, mělo podle pranostiky v následujícím roce naději na svatbu (Krba 2008, s. 4 - 5).

Svátek svatého **Mikuláše** (6. 12.) se u nás v podobě obchůzky slaví v předvečer dne, na který připadá svátek, podobně jako tomu je i u dalších svátků, které slavíme. Původ můžeme hledat ve staroevropském chápání běhu dne, kdy den začínal nocí. Svátek je spojován s vírou a bohatstvím. Hlavní postava Mikuláš má původ v reálné postavě světce, který se proslavil řadou dobrých skutků a později se stal prvním z biskupů křesťanské církve (Langhammerová 2004, s. 248 - 249). Legenda praví, že obdaroval zadluženého otce tří dcer a tím je pomohl zachránit před nešťastným osudem a umožnil jim sňatek podle jejich představ. Při dnešních obchůzkách jej doprovází Anděl a čert, Mikuláš promlouvá k dětem a naděluje jim drobné dárky. Ve starších družinách se na Valašsku objevovaly kromě Mikuláše a čertů další postavy, které dnes již běžně při mikulášských obchůzkách nevidíme, např. smrtka s kosou, oblečená do bílých svršků, žid, kobyla s vojákem a další. V průvodu se také objevovala bíle oděná Mikulášova Matička zvaná též Mikuláška nebo Mikolajka. Matička pobízela děti k modlení, ptala se, jestli poslouchají rodiče, jestli jim pomáhají a zda se dobře učí ve škole. Hodně dětí také obdarovává. V souvislosti s tímto svátkem se konaly mikulášské trhy. Na nich se prodávalo potřebné zboží i dárky na Vánoce (Krba 2008, s. 6 - 7).

Posledním významným svátkem je 13. prosinec, kdy se slaví svatá **Lucie**. Je spojen s dobou slunovratu. Jméno Lucie i jeho varianty Lucia nebo Luciana mají původ v latinském slově lux, což znamená světlo. V českých zemích se svatá Lucie spojovala s předemím lnu, což byla někdejší hlavní práce ženy. V tento den panovala pověra, že je zapovězeno příst. Některé hospodyňky na Valašsku tak pro jistotu schovávaly své kolovrátky na půdu. Ženy jako „Lucky“ se převlečené do bílého oděvu s obličejem pokrytým moukou a husím pérem v ruce vydávaly kontrolovat své sousedky. Zastihly-li některou, která zákaz porušila, rozfoukaly nadrané peří po světnici, nebo vymotaly napředemí nitě (Krba 2008, s. 7). V Čechách zase chodily ženy v bílém rouchu s dlouhými bílými zobáky a husí perutí, kterou obrazně vymetaly smetí jako symbol očisty (Langhammerová 2004, s. 267 - 269).

1.3.6 Vánoce

Advent se přes jednotlivé neděle dostává až k samotnému svátku **Vánoc**. Spolu s Velikonocemi jde o nejdůležitější křesťanské svátky v roce. Základem je biblický příběh o narození spasitele Ježíše Krista a oslava s tímto spojená. Vlastní Vánoce začínají dnem 24. prosince, který je nazýván **Štědrým dnem**. Počátkem oslav je slavnostní večeře v předvečer oslav narození Ježíška. Tradičně začínala s východem první hvězdy. Tímto okamžikem končí adventní půst. V domech je uklizeno, navařeno, zdobí je vánoční výzdoba a panuje klidná slavnostní nálada (Langhammerová 2004, s. 288 - 290). S tímto dnem se pojí spousta zvyků. Například na Valašsku se dřevěný stůl svazoval kolem nohou řetězem, aby se do roka všichni účastníci večeře zase ve zdraví sešli u stejného stolu. Pokrmy, které se servírovaly byly vyrobené z plodin, které se v daném roce urodily v hospodářství, zejména to byly mouka, obilí, luštěniny, čerstvé a sušené ovoce. Tradiční polévka se vařila z luštěnin, měla význam nárůstu bohatství, jelikož snadno nabývá na objemu. Na Valašsku se podávala pohanková kaše, jinde zase jahelná s medem. Častým pokrmem v Podkrkonoší byl nákyp s příměsí hub. Nikdo od stolu nesměl vstávat. Na lavici se srovnaly polena různých tvarů. Dívka si otočená zády vybrala jedno z nich a polínko ji ukázalo, zde její ženich bude štíhlý, tlustý, dlouhý, nízký (Křba 2008, s. 8 - 10). K vánoční atmosféře patří samozřejmě koledy, písničky a říkadla, jak je například toto:

*„Dej mi, Bože vědět,
ej, s kým já budu sedět
za stolem červeným
pod vínkem zeleným.“*

(Plicka, Volf 1981, s. 20)

Se Štědrým dnem byla spojena nadílka. Den zakončuje půlnoční mše.

Začíná **Boží hod vánoční** (25. 12.), den narození spasitele. Tento den patří rodině. Nechodí se po návštěvách, nemá se nic dělat, den je určen rozjímání. Důležitou funkci měla v době Vánoc voda. Podle tradic měla tekoucí voda velikou moc, byla nazývána Jordánka (Křba 2008, s. 12).

Závěrečná část Vánoc patří koledování a obchůzkám. Příbuzní a známí se navštěvují a děti chodí po koledě. Je den svatého **Štěpána** (26. 12.). Tento den kdysi začínal rok, lidem končila služba a až do Nového roku byli svobodni. Dostávali celoroční odměny a večer se sešli

v hospodě na „koláčové slavnosti“, kde zase po delší adventní době zněla zase hudba. Mezi čeledí a hospodáři tak v tento den nebyl rozdíl „na Štěpána není pána“. Je to den naplněný koledováním po domech, uvolněním a veselím (Langhammerová 2004, s. 300).

Oslavu **Nového roku** (1. 1.) přineslo až 20. století, protože se dříve kalendářní rok řídil slunovratem. Novodobá oslava příchodu dalšího roku sebou přináší tradici posílání novoročenek a taky pověry. Například, že se na Nový rok nemá jíst maso opeřenců, aby nám neuletělo štěstí. Taky se traduje, že to, co bude člověk dělat na Nový rok, bude ho provázet po celý následující rok (Langhammerová 2004, s. 303).

Svátkem **Tří králů** (6. 1.) končí cyklus vánočních svátků, v kostelích se koná mše, světi se voda, křída, taky kadidlo, svatý olej a zlaté předměty, které měli tři králové položit Ježíškovi k nohám. V dřívějších dobách se nehovořilo o králích, ale mudrcích, kteří obětovali vzácné dary. Byly jimi zlato, kadidlo a myrha. (Krba, Obyčeje a lidové tradice na Valašsku, str. 12) S tímto svátkem souvisí obchůzky tří králů po domech, které můžeme v naší zemi pozorovat i v dnešní době. Znamená to, že potkáváme v ulicích tři postavy přestrojené do králů, mající na sobě dlouhé košile přepásané provazem a na hlavě papírovou čepici s počátečním písmenem údajných jmen tří králů. Jednoho z nich nazývají Kašparem, druhého Melicharem a třetí je Baltazar, ten černý vzadu. Posvěcenou křídou pak zapisují nade dveře domu, který navštívili, letopočet a písmena K + M + B. Zdá se, že se jedná o počáteční písmena králů, podle některých badatelů však mohlo jít o požehnání „Christus mansionem benedicat“, česky „Kristus ať požehná příbytek“. (Krba, Obyčeje a lidové tradice na Valašsku, str. 15) K novějším lidovým tradicím tohoto dne patří také odstrojení vánočního stromku (Krba 2008, s. 15 - 17).

Advent a dále vánoční svátky s tříkrálovým poselstvím jsou těsně spojeny s narozením Ježíše, tedy děťátka. To samo o sobě je pro děti velmi lákavé a zajímavé téma.

Rok obyčejů se tímto uzavírá a můžeme vstoupit do období Masopustu, začít chystat masky a těšit se na veselí, muziku a události přicházející s dalším rokem.

2 Vzdělávání a tradice

2.1 Proces socializace dítěte, sociokulturní tradice, hodnoty

Pro každodenní život je důležité soužití, což vychází již ze základních potřeb člověka, kdy mezi základní lidské potřeby dle amerického psychologa Abrahama Maslowa patří potřeba

sounáležitosti. S tím je úzce spjata vytváření sociálních a morálních kompetencí každého jedince žijícího v určitém společenství. Postupně se tak začleňujeme do společnosti a vrůstáme do kultury, ve které vyrůstáme a žijeme. Do jisté míry do tohoto procesu vstupuje osobnost člověka jako taková, jeho vnitřní nastavení a schopnost reflexe. Jedná se o personalizaci osobnosti. Druhá neméně důležitá část, socializace, spočívá v tom, jakým způsobem na dítě či již dospělou osobu působí okolí. Nejprve jde o působení rodiny, následně dítě začíná vnímat vzorce chování a pravidla skupiny v rámci sekundární socializace. Také v dospělosti či stáří nás formují instituce, ve kterých se pohybujeme (Vališová, Kasíková 2011, s. 292). Obě složky vytváření osobnosti člověka mají nesmírný vliv na to, jak budou děti a následně dospělí jedinci postupně schopni existovat, kooperovat, vytvářet vztahy a jednat. Žijeme obklopeni sociálním prostředím, ve kterém dochází k permanentním interakcím, jsme v neustálém vzájemném kontaktu a ať chceme, či nikoliv vzájemně své chování více či méně ovlivňujeme (Kolláriková, Pupalá 2001, s. 96).

V období předškolního věku se dítě seznamuje s různými rolami, které postupně získává. Jde především o role podřízené a role souřadné. Současně dochází k rozvoji verbální komunikace a dítě se také setkává s hodnotovým systémem dospělých, který postupem času přejímá. Součástí tohoto systému jsou také uznávané normy chování. Postupně proniká do sociokulturních tradic společnosti a prostřednictvím různorodých zkušeností si vytváří vnitřní kontrolní systém. Podle Vágnerové to, jakým způsobem dítě naplňuje sociální očekávání, předurčuje svou budoucí profesní roli a tím i zařazení do společnosti. Z toho je zřejmé, že jakékoliv ovlivňování a kultivace hodnotového myšlení, cítění, jednání, hodnotových postojů zpočátku prostřednictvím rodiny a dále prostřednictvím preprimární i následujících stupňů pedagogiky, má důležitou a nezastupitelnou roli pro rozvoj osobnosti člověka (Vágnerová 2004, s. 279 - 280).

Již v okamžiku, kdy dítě vstupuje do systému preprimárního školství, jsou s jeho příchodem spojena očekávání ze strany rodičů i pedagogů. Zde se dítě učí novému chování ve skupině. Zpočátku se učí začlenit se do celku, učí se pravidlům spolupráce, navazování nových vztahů, přijímání své nové role (Niesel, Griebel 2005, s. 36). Postupně přijímá pravidla, principy a normy dané společností, které Kukišová v Kollárikové a Pupalovi označuje pojmem morálka. Ta je podle ní neoddělitelnou součástí kultury, tvoří její subsystem, který je ovlivňován kulturou, zvyky, tradicemi a konvencemi chování. Podle Kukišové v Kollárikové a Pupalovi je pro vývoj společnosti potřebné, aby členové skupiny morální hodnoty společně

respektovali, chovali se v souladu s nimi, jinak daná komunita neprosperuje. „*Morální poznání zahrnuje v sobě celkové poznání lidstva, (civilizace) i poznání dané komunity, o sociálních vztazích, sociální interakci, o morálních hodnotách pozitivních i negativních.*“ (Kolláriková, Pupala 2001, s. 97) Postupem času se stává, že některé zvyky a tradice ustupují do pozadí. Nahrazují je nové zvyklosti a hodnoty společnosti, která se vyvíjí, modernizuje a přizpůsobuje se aktuálnímu dění a novým principům. Je zákonité, že dochází k vytváření nových postojů a nových postupů, k inovacím a rozvoji. Je to úloha lidstva. Na druhé straně je však potřeba se zamýšlet nad hloubkou tradic uchovávaných společnostmi po dlouhá léta, nad jejich smyslem a přínosem. Zda a nakolik mohou ještě mnoho dalších generací formovat a usměrňovat (Kolláriková, Pupala 2001, s. 96 - 97).

2.2 Vztah vzdělání a kulturní gramotnosti

Ve vztahu vzdělání ke kulturnímu prostoru uvádí Pupala a Zápotočná v Kollárikové a Pupalovi, že jde především o pochopení struktury hodnot svého kulturního prostoru, jeho významu a sociální funkčnosti. Tedy o aspekt adaptace na hodnoty a významy sdíleného a školou zprostředkovaného sociálního prostoru. Kultura, v pojetí autorů knihy *Předškolní a primární pedagogika* je vše: „...*co v daném prostoru vygeneroval člověk jako participant na společenském dění, a tedy to, co v konečném důsledku lidi spojuje a vytváří z nich lidské společenství sdílející společné hodnoty, normy, poznání, jazyk, významy atd.*“ (Kolláriková, Pupala 2001, s. 263). Čím je kultura pestřejší, odlišnější, různorodější, tím je socializace a aklimatizace v prostředí náročnější. Není však jednoduché definovat, co je smyslem a posláním výchovy a vzdělávání v kontextu současných kulturních nároků, obzvláště, když se objevují kritické reakce například na informační zastaralost či neadaptovanost na potřeby budoucnosti. Je však potřeba zamýšlet se i nad tím, jaký hodnotový dosah mají informace opírající se o minulost a současnost. Vytvářejí jakési symboly stability hodnot v průběhu času. Školský systém má tak velmi náročnou a důležitou úlohu předávat hodnoty mezi generacemi, zabezpečit kontinuitu s kulturními tradicemi a zajistit reprodukci a rekonstrukci hodnot novou generací. Cílem by mělo být dovést člověka ke schopnosti chápat smysl, význam a prvky kultury pro vlastní existenci a pro lidskou společnost. Hovoříme-li tedy o soudobém vzdělávání, nelze ho pojímat pouze jako získávání a osvojování informací, ale jde o osvojení komplexnějších schopností. Dle dnešní terminologie lze tento požadavek shrnout pod pojem gramotnost, v tomto případě tedy kulturní gramotnost. Jinými slovy jde o to, aby člověk rozuměl a orientoval se ve zvyklostech regionu, ve kterém žije. V širším pojetí to může například znamenat, že je mu známo, že v místě jeho bydliště automobily jezdí na pravé straně silnice.

V jiné části světa zase přijímá za znak jeho komunity, že při jídle sedí na zemi. Znamená to taky, že rozumí místním zvyklostem, což mohou být třeba různé jarmarky, či slavnosti, které pravidelně probíhají ve městě, kde vyrůstá. Člověk s vědomím těchto tradic pak ví, co s těmito událostmi souvisí a jakým způsobem k nim přistupovat. Ale taky to může znamenat, že existuje konkrétní dialekt či symbol, kterému takto vzdělaný člověk rozumí a chápe je (Kolláriková, Pupala 2001, s. 262 - 264).

2.3 Kulturní lidové tradice a zvyky a společnost

V červnu roku 1995 se konala konference UNESCO ve Strážnici, kde byla věnována pozornost Doporučením o ochraně tradiční kultury a folklóru přijatým Organizací spojených národů pro vzdělávání, vědu a kulturu. Její účastníci se zde zabývali dokumentací, sběratelskou činností a ochrannou tradiční lidové kultury. V postupech tohoto doporučení je zacíleno na různá kulturní společenství a instituce s tím, že by se studium tradiční lidové kultury mělo dostat do školních i mimoškolních osnov vyučování. V závěrech z konference zaznělo, že hlavními cíli pro následující období je prezentace kulturního dědictví a také jeho předávání mladým generacím. (Schauerová 1996, s. 118).

V Usnesení Vlády České republiky je uveden výňatek z UNESCO: *„Kulturní dědictví je důležitou součástí hmotného a duchovního bohatství České republiky, je zdrojem kulturní rozmanitosti, vzdělanosti, utváří základ kulturní identity obyvatel této země. Ukazuje se, že má velký podíl i při využívání volného času a tím přispívá ke kultivovanosti obyvatel a napomáhá v boji proti rozličným sociálně patologickým jevům ve společnosti. Kulturní dědictví přispívá výrazně též k rozvoji ekonomiky České republiky, protože je motivací a podnětem pro rozvoj cestovního ruchu a podnikatelských aktivit. Můžeme konstatovat, že významně napomáhá celkovému rozvoji nejen jednotlivých obcí, ale též celých regionů. Tradiční lidová kultura tvoří nedílnou, avšak osobitou součást kulturního dědictví, jejímž specifickým je, že je živá a na rozdíl od dědictví hmotného se stále vyvíjí a přetváří. Toto dědictví je tedy zároveň součástí tzv. živé kultury. Na tento dynamický aspekt výslovně upozorňuje Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví (UNESCO, 2003)“* (Usnesení Vlády České republiky 2016, s. 2).

Jak konference, tak usnesení Vlády dává jasný vzkaz, že téma zachování zvyků a lidových tradic je důležitým poselstvím pro budoucí generace. Zatímco dříve byla tradiční kultura přirozenou součástí výchovy v rodině a obcích, dnes je podle Schauerové předávání kultury především záležitostí institucionální výchovy a je otázkou, nakolik se do šíření lidové

kultury zapojují školská zařízení. Výzkumy ukazují, že ve většině případů škola není z těch míst, kde si děti cíleně osvojují folklor svého kraje. Obvykle dochází k prezentaci projevů tradiční kultury prostřednictvím folklorních souborů nebo různých zájmových organizací, což podle Pavlicové zasahuje pouze určité skupiny lidí. (Pavlicová, str. 90). Z výpovědí některých učitelů však zaznívá, že vnímají předávání těchto kulturních prvků za pedagogicky smysluplné, a proto tuto osvětu do své činnosti zařazují. Ačkoliv tedy není ve školství žádná závazná norma, která by stanovovala způsob a rozsah prohlubování znalostí kulturních tradic, jdou ze strany UNESCO, Ministerstva kultury ČR i Vlády směrem ke společnosti jasné zprávy, že je velmi žádoucí šíření lidové kultury směrem k nastupujícím generacím (Schauerová, Maňáková 2015, s. 12).

2.4 Závazné dokumenty ve vzdělávání

Školský systém je usměrňován pravidly a preprimární školství je jeho nedílnou součástí. Rok 1989 přinesl do společnosti závratnou změnu, jejímž působením docházelo k inovaci vnímání přístupu k dětem také v mateřských školách. Autokratický způsob výchovy byl postupně nahrazován demokratickým. Začal být kladen větší důraz na respekt osobnosti, individualitu jednotlivých dětí a systém vedl k novým demokratickým hodnotám. Přidal se konkurenční boj a s ním spojená snaha vyhovět rodičům. Nabídka a kvalita jednotlivých předškolních zařízení se začala výrazně odlišovat. Tento nesoulad přinesl novou potřebu vytvoření závazného státního kurikula.

V Národním vzdělávacím programu rozvoje vzdělávání v České republice (Bílé knize) se tak v roce 2001 objevila první verze Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV), který přinesl sjednocení směru předškolního vzdělávání a zároveň dává dostatečný prostor vnést do činnosti vlastní tvůrčí práci (Svobodová 2010, s. 22). Tento kurikulární dokument byl několikrát inovován, naposledy v roce 2021 a jeho principy se stále upravují, tak, aby vyhovovaly nejnovějším potřebám společnosti a vzdělávání. Nynější školský systém tedy reflektuje společenskou objednávku a pomáhá dítěti vrůst do současné kultury. Kikušová v knize Kollárikové a Pupaly Předškolní a primární pedagogika uvádí, že: *„Člověk se angažovaným občanem s adekvátním hodnotovým systémem nestává dovršením plnoletosti či případně osvojením sumy poznatků o pravidlech společenských, morálních, občanských, osobních a politických, či osvojením si jiných vědomostí, ale angažovaným se stává vlastní aktivitou a produkcí. Dítě by se mělo stát aktivně myslící, flexibilní, se schopností vytvářet si vlastní názor, respektovat názory jiných, se schopností tolerovat jiné, jejich práva, svobody,*

rozmanitost lidí, jiné kulturní a etnické, národnostní či náboženské přesvědčení, se schopností rozhodovat se a přebírat zodpovědnost za vlastní konání.“ Základním cílem školy je tedy podporovat sociomorální vývin a sociomorální rozvoj dětí. (Kolláriková, Pupala 2001, s. 104).

Tento přístup je postaven na základní obecné rovině otevřené pro školu, učitele i děti a klade požadavky na jednotlivá zařízení, aby si vytvářela vzdělávání na míru dle konkrétní lokality, konkrétních rodin, konkrétních dětí za předpokladu zachování společných pravidel. Umožňuje zvolit vlastní způsoby a prostředky jednotlivých zařízení pro dosažení obecně stanovených cílů formulovaných v RVP PV. Na každý systém lze nahlížet z různých úhlů pohledů. Je tomu tak i v tomto případě. Na jedné straně přenáší na pedagoga odpovědnost nejen za proces vzdělávání, ale i za jeho plánování a evaluaci (Svobodová 2010, s. 23). U některých pedagogů může požadavek na samostatný způsob práce vyvolat obavy a stres z neznámého, z přílišné zodpovědnosti, strach z vlastní nezkušenosti. Obzvláště u osob, které mají nízkou sebedůvěru. Na druhou stranu je pro spoustu z nich méně svazující, motivující, umožňující více kreativního a individuálního přístupu. Což má vliv na snížení možné frustrace, na uspokojení potřeby seberealizace a tím na jeho spokojenost. Lze pak očekávat, že takto motivovaný člověk bude své dovednosti a zkušenosti bude dětem předávat s větším nadšením, přesvědčivostí a bude děti inspirovat a vyvolávat v nich nadšení pro nové objevování. Zvýší se tak míra socializace dítěte, které v období předškolního věku přijímá nové poznatky především nápodobou. Tento systém umožňuje, abychom v dítěti vzbudili vyšší zájem o osvojení hodnot, chuti se rozvíjet, učit a poznávat a v neposlední řadě osvojit si postoje, což jsou základní rámcové cíle vzdělávacího programu. Předložíme-li například dítěti soubor tradičních činností a zvyklostí vycházejících z kultury společnosti, ve které vyrůstá, poutavou formou, umožníme mu nenásilně proniknout do prostředí, osvojit si potřebné normy a přijmout je. Postupnými kroky tak přirozenou cestou a prostřednictvím moderních pedagogických nástrojů dojde k přiblížení tradic i pochopení jejich významu. Tímto nenásilným působením má pedagog možnost v běžném životě dítěte jednak přivést k požadovaným kompetencím, jako výstupům daným RVP PV a zároveň otevřít cestu k naplnění cílů vytyčených v oblasti šíření kulturního dědictví. Je však potřeba si uvědomit, že při samotné prezentaci nejde jen o předávání faktických informací, ale zásadní a významnou roli hraje: „...právě osobnost nositele ve vztahu k okolnímu světu. Nositel předává nejen vlastní podobu či představu o podobě projevu, ale zejména etický a emocionální odkaz tradice, který je podpořen jejími formálními znaky.“ (Pavlicová 2007, s. 148).

2.5 Tradice a zvyky v kontextu kurikulárních dokumentů

2.5.1 Tradice a zvyky v rámci dvoustupňového kurikula

Hlavní pravidla, podmínky a požadavky na předškolní vzdělávání jsou tedy stanoveny RVP PV, což je závazný dokument státní úrovně. Zároveň je zde stanoven požadavek na vytváření vzdělávacího rámce na školní úrovni, podle něhož probíhá výchova a vzdělávání na úrovni daného zařízení. Znamená to, že každé předškolní zařízení vytváří své školní vzdělávací programy (dále ŠVP). Oba tyto dokumenty včetně Národního programu vzdělávání (dále NPV) jsou dokumenty veřejnými.

Právě ŠVP dává prostor pro vytvoření vzdělávacího obsahu dle individuálních možností a potřeb jednotlivých dětí, jak je uvedeno v RVP PV. Ale nejen to, umožňuje navíc vzít v úvahu území, ve kterém vzdělávání probíhá, zvyky dané krajiny nebo například společenské klima prostředí, ve kterém se odehrává. To je podpořeno zejména požadavkem na využívání různých forem i metod vzdělávání a také na přizpůsobování vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám. Pedagogové tak mají v ruce nástroj, kterým mohou významně ovlivňovat způsob, jakým dětem zprostředkují prožitky, poznání a jejich rozvoj vedoucí ke zvnitřnění kultury, ve které vyrůstají, ale také, co dětem budou předkládat. V rámci tohoto systému mají tak rozhodující roli ovlivňující skutečnost, zda dítě bude mít příležitost seznámit se v rámci předškolního vzdělávání s tradicemi, lidovou kulturou a folklorem a přispějí tak k naplňování Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví UNESCO a dalších souvisejících dokumentů. Samozřejmě to vše za předpokladu, že budou dítěti předkládány v souladu s obecnými rámci RVP PV, budou směřovat ke stanoveným cílům a výstupům předškolního vzdělávání a budou přiměřené dané věkové kategorii (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání).

2.5.2 Tradice a zvyky v klíčových kompetencích

Ve vzdělávacím procesu by pedagog měl postupovat tak, aby tento proces probíhal komplexně, se vzájemnými vazbami a s myšlenkou propojování oblastí poznatků, hodnot a postojů. Naplňováním rámcových cílů by měl děti posouvat k budování klíčových kompetencí jako: „...*souboru předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot...*“ (RVP PV 2021, s. 10) a to nejen při plánovaných činnostech, ale v průběhu jakýchkoliv činností, které vyplývají z aktuálních potřeb dětí a situací Zprostředkováním poznání a aplikací

tradic v aktuálních podmínkách lze přispět k vytvoření elementárních kompetencí, které se budou postupem času rozvíjet a prohlubovat (RVP PV 2021, s. 10).

Budeme-li hovořit o **kompetenci k učení**, tak ta už sama o sobě má v sobě mimo jiné zakomponováno následující: „...*má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje*...“ (RVP PV 2021, s. 11). Nese v sobě úlohu seznámit dítě s prostředím, ve kterém žije, s jeho významnými prvky, zajímavostmi, historií i kulturou. Tím dochází k rozvoji lásky ke svému rodišti, získávání pevných vazeb na něj a v budoucnu možnosti obohatit svůj region svým pozitivním působením. V praxi to znamená, že součástí vzdělávání bude také prezentace zvyků a tradic patřících do daného regionu. Příkladem může být takový průvod při příležitosti vynášení Mařeny, Moreny, Smrtky atp. Název je proměnlivý podle toho, ve kterém regionu se tahle tradice uskutečňuje. Jedná se o zvyk, kterým se symbolicky loučíme se zimou a vítáme jaro. Zimu tvoří figurína, zvaná (pro naši potřebu) Mařena, zhotovená například ze slámy a připevněná na dřevěný kříž, aby mohla být později nesena v průvodu. Slámu dotvořenou do podoby hlavy, těla a roztažených rukou pak účastníci rituálu zahalují do plátna nebo jiných zbytků látky tak, aby vypadala jako oděná ženská postava. Dále je jí dozdoben obličej. Tyto přípravy obvykle dělávaly děti a mladí lidé. Když nastane den, který dle starých tradic připadne na vynášení Mařeny, probíhá průvod vynášení/vyprovázení Mařeny/zimy za zpěvu lidových písní. Loučí se s ní tím, že ji lidé vhazují do místní řeky, aby odplavala do moře nebo se spaluje či shazuje ze skály. Předkové spatřovali v jejím vynášení ze vsi také zbavování se nemocí a všeho starého, co mělo s končící zimou odejít.

Dítě tak získá povědomí o tom, proč se v minulosti takový akt odehrával, propojí si tento zvyk s příchodem jara, tím se dostává do kontaktu s jednotlivými ročními obdobími. Má příležitost propojit zkušenost spojenou s přípravou a s průvodem s obdobím, kdy v regionu, ve kterém tráví své dětství, je obvyklé, že přichází první teplé dny. Pomocí starého zvyku si uvědomuje, co souvisí se zimou, která již odchází a fixuje si, jak se projevuje odcházející zima. Příprava na průvod obnáší vyrábění Mařeny. Dítě tak vytváří prostřednictvím své práce konkrétní hmotný symbol, což je pro provádění tradičních činností typické. Celý tento proces vede dítě k novým objevům, poznatkům a radosti z poznání, které velmi rádo přenáší a interpretuje i v domácím prostředí (RVP PV 2021, s. 11).

Příklad práce s touto tradicí můžeme dále propojit s rozvojem **kompetence k řešení problémů**. Při již zmiňované výrobě symbolu není striktně dána jeho podoba a použité

materiály. Dítě je seznámeno především s tím, jaký je jeho význam a jaké byly v minulosti našimi předky používány materiály, techniky a celková podoba. Na základě již nabytých zkušeností práce s materiálem a na základě vlastní fantazie pak dítě experimentuje a vytváří vlastní podobu díla. Při projevení zájmu může učitel od zimního a jarního období přistoupit k představení všech čtyřech ročních období, u starších dětí i k seznámení se s jednotlivými měsíci v roce a poznání po sobě jdoucí posloupnosti. Jestliže v zařízení pedagog pracuje pravidelně s tradicemi, je možné každé období propojit s nějakou tradicí, čímž si dítě lépe upevňuje daný algoritmus (RVP PV 2021, s. 11).

Velkou výzvou bude pro pedagoga v případě tradic postoj ke **komunikativní kompetenci**, jelikož jsou tradice spjaty s prvky lidové slovesnosti a s různými typy nářečí. Každopádně kromě archaismů a nových slov z nářečí, lze dítěti zprostředkovat obohacení slovní zásoby i běžného jazyka, a to jak při vyprávění, tak při praktických činnostech, které s sebou přinášejí například zásobu nových činnostních sloves nebo také názvy nových materiálů, pomůcek apod. Beze sporu lze velmi hezky a intenzivně pracovat s příběhy a vyprávěním, které může jednak pedagog předávat dětem, ale může jít i o opačný směr komunikace a dítě vypráví svůj prožitek z mateřské školy rodiči, pedagogovi či svému vrstevníkovi. Při společných aktivitách ve známém prostředí je vhodné učit děti základům prezentačních dovedností, ať už prostřednictvím vlastního příkladu nebo vytvořením podmínek k jednoduchému vyprávění dítěte před skupinou (RVP PV 2021, s. 12).

Vše výše uvedené obnáší spolupráci a chování v sociální skupině. Pedagog by tak měl připravit dětem jak možnost samostatných činností, tak i práci na společném výsledku, kdy je potřeba se s vrstevníky dohodnout na určitých postupech, například při výrobě symbolu Mařeny nebo při dohodě, kdo ji v průvodu ponese a dalších. Tím dostává dítě příležitost učit se vystupovat v rámci skupiny, učit se ohleduplnosti, ale také dokázat říct, co považuje za důležité. Učí se vzájemnému respektu a nepřekřikování. Rozvíjena je i další důležitá dovednost dokázat si říct o pomoc. Tímto je podporována další klíčová **kompetence**, a to **sociální a personální** (RVP PV 2021, s. 12).

V neposlední řadě na příkladu tradice spojené s odchodem jara je možné najít příklady, kdy učitel dítě vede k rozvoji a prohlubování **kompetencí činnostních a občanských**. Velice záleží na tom, jakým způsobem pedagog pojme zprostředkování informací, které s vybranou tradicí a situací souvisí. Tedy jaké si vybere metody. Pokud se zaměří na prožitkovou metodu, kooperativní učení nebo zapojí děti přímo do činností, pak je velký předpoklad, že v dětech

vzbudí zájem o dění spojené s představovaným tématem. Děti pak vnímají souvislosti s tradicí spojené. Zjistí například, jak náročná byla práce v dřívější době, kdy lidé neměli ještě k dispozici tolik technických pomocníků. Co to znamená vážit si práce někoho druhého, jak se to může projevit. Je také velice důležité, jakým způsobem se chová pedagog, který dětem předává znalosti, učí je novým dovednostem. Svým příkladem umožňuje dětem zjistit, jakou mají pro nás tradice hodnotu, vyjádřením úcty k nim vytváří postoj, který děti napodobují a přijímají. Jestliže chce dospělý v dané skupině předat určité sociální dovednosti a občanskou zodpovědnost, je nutností, aby především principy související s těmito kompetencemi uznával sám a podle nich také jednal. Tímto způsobem dochází k velmi efektivnímu rozvoji dítěte předškolního věku, jelikož se jedná o spontánní sociální učení, založené na principu nápodoby (RVP PV 2021, s. 13).

2.5.3 Tradice a zvyky ve vzdělávacích oblastech

Kompaktnost vzdělávání je podstatou současného systému. Pro dosažení vzdělávacích cílů je potřeba postupovat tak, aby dítě k zajištění svého plnohodnotného rozvoje dostávalo podněty ze všech potřebných vzdělávacích oblastí popsanych v RVP PV. Jednotlivé oblasti však nelze od sebe separovat. Naopak by se měly ve vzdělávacím obsahu prolínat. Pedagog ve svých vzdělávacích plánech, ale i při jejich vyhodnocování by však měl mít pod kontrolou, zda nedochází k častější eliminaci některé ze vzdělávací oblasti, což není žádoucí (RVP PV 2021, s. 14).

Tradice a zvyky hrají významnou roli také v rozvoji dítěte ve všech vzdělávacích oblastech zmíněných v základním státním dokumentu. Lze s jistotou říct, že jejich poznání, interpretace a přibližování dětem významně přispívá k rozvoji dětí a k naplnění podstaty rozvoje ve vzdělávacích oblastech.

Je-li například v **oblasti biologické** úlohou pedagoga u dítěte podporovat manipulační dovednosti nebo vedení k rozvoji a využívání všech jeho smyslů, pak se nabízí například praktická zkušenost pletení pomlázky v období Velikonoc, či výroba vánočky ve vánočním období. Ze smyslů můžeme využít třeba čich při přípravě cukroví, kdy lze s dětmi poznávat vůně typických druhů koření, které patří do přípravy vánočního cukroví. Pomocí hmatu mohou děti bez využití zraku rozlišovat různé druhy ořechů skrytých v pytlíčku. Na podzim zase můžeme využít senoseč nebo dobu žní, kdy mohou děti vyzkoušet hrabat posečenou trávu, připravit ji na sušení nebo rozeznávat zrakem různé druhy klasů obilí (RVP PV 2021, s. 15).

Navážeme **oblastí psychologickou**, která přináší do vzdělávání komunikaci, rozvoj jazyka, naslouchání, porozumění, rozvoj sluchového vnímání. Většina lidových tradic s sebou přináší spoustu písní, říkadel a pranostik. Vyprávěním o tom, co se v dávných dobách dělo, jak si lidé informace předávali tehdy a jak tomu je nyní, společným povídáním o způsobu prožívání tradic v domácím prostředí dětí dává velký prostor, jak pro rozvoj slovní zásoby, tak pro procvičování schopnosti popsat situaci, ale také sledovat a popsat příběh. Při již zmíněném hrabání trávy lze s dětmi zpívat tradiční písně a zároveň trénovat rytmiku při práci s hráběmi. K jednotlivým tradicím může mít pedagog připraveny knihy s obrázky a krátkými texty, jejichž prostřednictvím se dítě seznamuje s podobou písmen a číslic. Při poslechu vánočních koled lze zprostředkovat dítěti základy vztahu k umění a k vnitřní pohodě (RVP PV 2021, s. 17 - 22).

Interpersonální oblast přináší do života především rozvoj spolupráce, vytváření a upevňování vztahů, návyky chování se ve skupině, přijímání pravidel a učení se respektu a toleranci. Příprava i sama účast na kulturních akcích je velkým zdrojem podnětů pro osvojování si způsobu chování. Můžeme zde zařadit například zdobení májového stromu, vánočního stromečku, přípravu betlému, kdy se jedná o společné činnosti a dítě se učí kooperovat, podělit se o předměty, které jsou při přípravě potřeba. Učí se také přijmout společný výsledek nebo třeba uzavírat kompromisy. Podílí se na organizaci akcí, při samotných akcích se setkává se s různými individualitami ostatních účastníků a získává zkušenosti s tolerancí k druhým lidem (RVP PV 2021, s. 23).

Oblast, která v sobě zahrnuje setkání dítěte se světem lidí, kultury a umění je nazývána **sociálně-kulturní**. Má za úkol dítěti zprostředkovat poznání morálních hodnot, chování lidí, seznámení s kulturou, uměním, dát základ estetickému vnímání. To vše v místě, kde žije. Příležitost k poznání prostředí, ze kterého dítě pochází může spočívat například v setkání se starousedlíky, seznámení s oděvem, který nosili lidé kdysi. Může být zajímavou zkušeností porovnání těchto oděvů se soudobými. Pozitivní vliv na rozvoj v této oblasti může mít návštěva kostela vyzdobeného v době Vánoce nebo sklizně ovoce. Dalším příkladem může být návštěva koncertu lidových koled nebo například výstava betlémů. Praktické zapojení dětí do ručního zpracování vlny z ovčí pasoucích se na okolních loukách, je dalším z mnoha příkladů, které lze využít pro podporu této oblasti (RVP PV 2021, s. 25 - 26).

Poslední oblastí, kterou je potřeba při vzdělávání předškolních dětí podpořit, je **oblast environmentální**. Zde je dítě mimo jiné seznamováno s prostředím a krajinou, která jej obklopuje, s tím, jaké poskytuje dary, co je v ní ukryto, jestli je její bohatství nevyčerpatelné,

zda a jak můžeme my lidé přispět k zachování darů, které nám příroda poskytuje. Využití tradic zde může spočívat v tom, že se pedagog s dítětem zamýšlí nad odkazem minulých generací, nad různými poselstvími a nad tím, jak tento odkaz ovlivňuje nyní nás samotné. Příkladem může být obeznámení s tradičními řemesly. Na Valašsku například patřilo mezi časté činnosti místního obyvatelstva pastevectví, zejména starost o ovce. Od této činnosti může učitel dítě vést k dalším souvislostem a k uvědomění si, proč byl zrovna tento způsob obživy v době minulé tak rozšířený. Co vedlo obyvatelstvo k postupným změnám a zda v dnešní době můžeme najít souvislost s touto historií. Jestli jsou tyto změny prospěšné a v čem, které by naopak bylo hodné spíše eliminovat, co my sami pro to můžeme udělat. Pro rozvoj v této oblasti lze také využít porovnání tradic v různých koutech světa a hledat jejich podstatu. Někdy se významně liší a někdy jsou si naopak velmi blízké (RVP PV 2021, s. 27 - 28).

Z uvedených příkladů je zřejmé, že by bylo nereálné postupné naplňování jednotlivých oblastí v určitém sledu jedna za druhou, ale že se vzájemně prolínají. Vzdělávací obsah v podobě vzdělávací nabídky cílí současně do rozvoje několika oblastí a tím zároveň působí na ovlivňování jednotlivých klíčových kompetencí dítěte. Výše uvedený text ukazuje, že k naplnění cílů strategického dokumentu, kterým je RVP PV je možné využít tradic a lidových zvyklostí. Podstatné je, zprostředkovávat poznání dítěti přiměřeně jeho věku a vybírat vhodné metody a formy práce.

3 Montessori pedagogika

3.1 Maria Montessori a její přístup

Maria Montessori se stala první ženou v Itálii, která vystudovala medicínu a díky své houževnatosti a zapálení přes veškeré peripetie studovala s vynikajícími výsledky a studium také úspěšně ukončila v roce 1896 doktorátem z psychiatrie. Krátce po ukončení studia mimo jiné pracovala na výzkumu na psychiatrické klinice. V průběhu návštěv ústavů pro choromyslné si začala uvědomovat, že některé děti jsou jiné, nikoliv mentálně postižené. Zasadila se o to, aby jim byla navracena lidská důstojnost. Později dospěla k tomu, že její zjištění platí i pro ostatní děti. To vše jí vedlo k tomu, že svou kariéru lékařky opustila a celý svůj další život zasvětila výchově a vzdělávání dětí. Za svou celoživotní humanisticky orientovanou práci byla třikrát nominovaná na Nobelovu cenu míru (Rýdl 2007, s. 12).

Maria Montessori ve své knize Tajuplné dětství uvedla, že její vědecký přístup nepřináší žádnou vzdělávací metodu. Veškerá práce je založená na pozorování dítěte, jeho přirozenosti a vzdělávání a výchova se odehrává prostřednictvím podpory tohoto přirozeného vývoje. Podporu v této publikaci přirovnala k pěstování nových odrůd rostlin, u kterých správnými postupy a péčí můžeme dospět k novým barvám, vůním a jiným dokonalejším vlastnostem (Montessori 2012, s. 115). Filosofie jejího přístupu je postavena na důvěře dítěte ve vlastní síly, ve vlastní vnitřní vůli stát se „dospělým“. V tomto pedagogickém směru je důraz kladen spíše na podporu potenciálu dětí, na hledání vlastních cest řešení než na jejich vedení. Smyslem je děti přivést k schopnosti podat určitý výkon, využít při tom svůj intelekt, být schopen spolupracovat a pomáhat druhým, zkrátka být člověkem, který si věří a je připraven žít a plnohodnotně prožívat svůj život (Rýdl 2007, s. 12). Maria Montessori ve své knize Objevování dítěte uvádí: „*Výchova dětí předškolního věku nemá směřovat k přípravě na školu, ale k přípravě na život.*“ (Montessori 2017, s. 331).

3.2 Systém Marie Montessori

Maria Montessori ve své knize uvádí: „*Má-li být vzdělávání založeno na tom, co víme o malých dětech, musíme nejprve porozumět jejich vývoji.*“ (Montessori 2019, s. 45). Podle psychologů se období do osmnácti let dítěte dělí na tři šestileté rozhodující cykly. Jsou stejně dlouhé a lze je od sebe navzájem, z hlediska tělesného i duševního vývoje, jasně odlišit. Tyto šestileté celky se dále ještě dají dělit do dvou tříletých fází.

Maria Montessori se však jednotlivými obdobími zabývá hlouběji. Z hlediska vývoje jsou podle ní první a třetí období charakteristická tím, že v nich dochází k obrovským změnám. Zatímco období druhé se vyznačuje jednotnou pravidelností. Tato etapa z pohledu doktorky Montessori je obdobím odpočinku. Považuje ho za část života klidného růstu, období stability a mentální síly. Vrátime-li se k prvnímu a třetímu šestiletému období, upozorňuje doktorka Montessori na fakt, že v těchto etapách dochází k formování charakteru, ale taky přináší velké potíže.

Pozorování Marie Montessori přinesla závěry, že v prvním a třetím šestiletém období lze sledovat odlišnosti mezi jejich první a druhou polovinou. První tři roky se vyznačují velkým energickým vývojem. Zbývající tři již bývají obvykle klidnější. Maria Montessori charakterizuje první tříletou etapu jako přípravu na období následující. Dá se také říct, že druhá část je pokračováním první.

U první věkové kategorie čili u dětí do šesti let, Marie Montessori uvádí, že je nezbytné věnovat pozornost zejména první části vývoje dítěte, tedy věku od narození do tří let. Toto je totiž přípravou na období druhé a čím víc se přičiníme, abychom pomohli vývoji dítěte v této fázi, tím lepší bude období druhé.

Navážeme-li na výše uvedené poznatky, pak je zřejmé, že každé ze třech šestiletých období je odlišné a má svá specifika. Z toho vyplývá, že přístup ke vzdělávání bude také odlišný. Navíc podle výše uvedených závěrů Marie Montessori je nutné rozdělit první šestileté období na dvě tříleté. Z toho vyplývá rozdělení systému vzdělávání podle Marie Montessori do 4 vývojových kategorií. První věkovou kategorií tvoří 0 až 3 roky. Do druhé patří děti věku 3 – 6 let. Třetí se věnuje dětem od 6 do 12 let. Poslední kategorie se soustředí na věk 15 – 18 let (Montessori 2019, s. 45 – 51).

3.2.1 Věková kategorie 0 – 3 roky

První věkovou kategorií tvoří skupina dětí od **0 – 3 let**. Autorka pedagogického směru zdůrazňuje, že nejvýznamnější roli pro rozvoj dítěte v tomto věku, ať už pro emoční rozvoj, tak i pro objevování světa, hraje rodina. Přesto po návratu z Indie, kde po vyhoštění z Itálie dlouhá léta žila a také pokračovala ve svých výzkumech a své práci, vznikají první dětské jesle. V dnešní době jsou pro tuto věkovou kategorii velmi oblíbené herničky, kde se setkávají rodiče, podporující tento typ výchovy, několikrát týdně a získávají zde zkušenosti, jakým způsobem podporovat a podněcovat své děti (Rýdl 2007, s. 20 – 21). Pro tento věk je typická tzv. otevřená nebo taky „absorbující“ mysl, kterou Maria Montessori takto pojmenovala, poněvadž z jejich závěrů se můžeme dočíst, že dítě pojímá podněty ze svého okolí podvědomě, neuvědoměle, neuspořádaně, avšak vše v dítěti zůstává a je otázkou podnětů v dalších vývojových obdobích, zda budou dál kultivovány a rozvíjeny. Již nyní je tedy dán základ celé osobnosti a charakteristickým rysům (Montessori 2017, s. 333).

3.2.2 Věková kategorie 3 – 6 let

Věk 3 – 6 let již přináší proměnu nevědomého ve vědomé upevňování zkušenosti. Dítě se všeho dotýká, poznává různé materiály a prostřednictvím manipulace s různými předměty dochází k jeho duševnímu rozvoji. Má velkou chuť a vůli objevovat a získávat zkušenosti další. Je velice aktivní. Úlohou dospělých pak je, vytvářet prostředí naplněné různými podněty, které přispívají k další chuti propracovávat se k novým úspěchům. Dítě v tomto věku je neúnavné a

lačné po poznání (Montessori 2017, s. 334). Nevědomé zkušenosti se postupně proměňují ve vědomý systém, který se neustále rozšiřuje. Kromě tohoto intelektuálního rozvoje dochází k rozvoji sociálních dovedností a vztahů (Rýdl 2007, s. 21 - 22).

3.2.3 Věková kategorie 6 – 12 let

Dalším vývojovým stupněm je věková kategorie dětí **6 – 12 let**. Projevuje se velká zvědavost, chtějí vědět co nejvíce o světě kolem sebe, dotvářejí si další obrazy k již získaným představám, vstřebávají vše nové. Typické pro tento věk je rozvoj myšlení směrem k rozvoji abstrakce a představivosti. Ideální podle Marie Montessori je podpora veškeré zvědavosti dětí ve všech směrech, ať už ve čtení, psaní, matematice, přírodovědném bádání, geografickém poznání, kulturním, hudebním či sociálním rozvoji, základem úspěšné globální výchovy. Opačným způsobem pak může působit přílišná regulace (Rýdl 2007, s. 22 - 23).

3.2.4 Věková kategorie 12 – 18 let

Děti Země, nazvala Maria Montessori program pro děti od **12 – 18 let**. V tomto období dochází u dospívajících jedinců k mnoha změnám a pedagogika Marie Montessori založila své výchovné a vzdělávací působení na zkušenostech sociálního života. Základní koncepce spočívá v práci v reálném prostředí, ideálně na farmě, kde se děti setkávají s praktickými situacemi, jejichž řešení umožňují nová poznání a vědění. Je velmi podstatné, že vychází z praktického života. Mladí lidé se setkávají s mechanismy ekonomiky, které tvoří výrobní procesy, služby a vlastní potřeby (Rýdl 2007, s. 23 – 24).

3.3 Připravené prostředí

Základními charakteristikami, které utvářejí systém Montessori pedagogiky tvoří připravené prostředí. Je tím myšleno vybavení prostor zahrnující specifické didaktické pomůcky, konkrétní role učitele a vzájemné postavení dítěte, učitele a ostatních dětí spoluvytvářejících společenství připomínající rodinu (Montessori 2012, s. 95).

3.3.1 Vybavení prostor

Typické **prostory** Montessori tříd poznáme podle toho, že jsou vzdušné, světlé a hodně otevřené, vybavené nízkými okny, na kterých lze najít květiny. Nábytek je přizpůsoben velikostí dětí. Skříňky jsou rovněž maximálně do jejich výše, aby předměty v nich uložené byly

jednoduše dostupné (Montessori 2012, s. 95). Děti je využíváno reálné vybavení nikoliv zmenšeniny, napodobeniny či náhrady. Děti mají k dispozici reálné nože, kuchyňské spotřebiče, žehličky, nástroje a nářadí na polytechnickou výchovu. V našem zařízení mohou děti používat kompletní kuchyňskou linku, výškově uzpůsobenou věkové kategorii 3 – 6 let, s dřezem, dvou plotýnkovým vařičem a elektrickou troubou. Umožňuje to dětem zvládat úkony běžného života a nebýt závislí na dospělých. Při vybavování tříd je potřeba dbát na to, aby stěny nebyly zahlceny mnoha barevnými kresbami, umožňuje to podle Marie Montessori koncentraci a nedochází k rušivým momentům. Na stěnách a v prostorách tříd naleznete několik obrázků, které mají kulturní hodnotu. Barvy v prostředí jsou využity takové, aby rozvíjely v dětech estetické citění. Typické pro Montessori třídy jsou zahrady, kde se děti učí pečovat o plodiny, využívat přírodní zdroje a chovat se k přírodě respektujícím způsobem. Nelze zapomenout ani na domácí zvířata, která jsou součástí tříd a děti se o ně starají (Rýdl 2007, s. 51 – 52).

3.3.2 Role učitele

Dokonale připravené prostory však pro úspěšnou práci v rámci Montessori filozofie nestačí. Pokud ve třídě nenajdeme osobnost, která má ráda děti, je srdečná a miluje je se všemi jejich chybami, nedokážeme vytvořit prostředí, kde se dítě nemusí obávat projevovat se jako výjimečný jedinec. Zdaleka to však není vše, co dává předpoklad pro kvalitní podporu dětí při jejich růstu. **Role učitele** v Montessori pedagogice je velmi zásadní a vyžaduje nejen spoustu teoretických znalostí o výchově, ale především jde o člověka, který je ochoten a připraven přijmout, že má chyby, a taky má vůli je opravit (Rýdl 2007, s. 50 – 51). Nepátrá po chybách dětí a neřeší jejich nápravu. Centrem jeho zájmu je objevování jedinečných potřeb dětí a jejich vedení k využití vlastních schopností. Je to velký a trpělivý pozorovatel, který podněcuje v dětech zájem o nová objevování a posouvání svých dovedností a schopností stále dál. Je schopen oprostit se od potřeby vytvářet autoritu a být zprostředkovatelem přenosu informací, a naopak se stává povzbuzovatelem k samostatné a nezávislé práci dětí (Montessori 2012, s. 95, 125).

3.3.3 Otevřená komunikace

Pro prostředí Montessori zařízení je typické, že zde nacházíme rovnoprávný respektující přístup mezi učitelem a dítětem. Dítě ví, že je zde někdo, na koho se může obrátit o pomoc, ovšem až ve chvíli, kdy ji skutečně potřebuje. Na druhou stranu učitel nepřichází automaticky s nápovědou či pomocí, ale vyčkává, až dítě samo o ni požádá. Dítě se tak učí důvěřovat sobě

a svým schopnostem, zároveň je podporována schopnost říct si o pomoc. Tento přístup vyžaduje velký důraz na trpělivost a na potlačení prezentace vlastních postupů. Často je pak vychovatel překvapen originalitou řešení nezasaženého projektováním vlastních představ. Pro vzdělavatele, obvykle nazývaného průvodce, jsou podstatné pocity dítěte a jeho vlastní názor. Předškolní Montessori zařízení jsou známé svou heterogenitou, najdeme v nich děti věkové kategorie asi od dvou do sedmi let. Rozdílná věková skupina umožňuje mladším dětem učit se něčemu novému a starší zase naopak tříbí své schopnosti, dovednosti a vědomosti a zvyšují si své sebevědomí. Děti se zde učí žít a pracovat, jak je obvyklé ve světě dospělých. Připravují se tak na běžný život. Vzájemný vztah všech dětí i dospělých je založen na **otevřené komunikaci** (Rýdl 2007, s. 53 – 54).

APLIKAČNÍ ČÁST

Tato část je zaměřena na aplikaci začlenění tradiční lidové kultury jedné části roku, kterým je Advent, do vzdělávacího programu v Montessori zařízení prostřednictvím této pedagogiky a jejich vzdělávacích oblastí. Soustředí se na zvyky a tradice Valašska.

Přiblížíme si prostředí, ve kterém proběhnou aktivity. Popíšeme jednotlivé cíle a očekávané výstupy. Dále budou shrnuty vzdělávací metody a organizační formy práce s dětmi. Popíšeme jednotlivé Montessori vzdělávací oblasti jejichž prostřednictvím bude aplikace prováděna. Následovat bude konkrétní vzdělávací nabídka, která bude realizována. V závěru dojde k vyhodnocení připravených aktivit a naplnění cílů.

1 Zařízení Klubko Montessori

Klubko Montessori je soukromé zařízení zaměřené na předškolní výchovu dětí ve věku 3 – 6 let s prostředím Montessori pedagogiky, které bylo založeno před třemi lety autorkou této práce. Je zde jedna heterogenní třída s počtem 12 dětí. Zařízení je rodinného typu, kde není mnoho zaměstnanců. Výchovu a vzdělávání zabezpečují dvě průvodkyně a zakladatelka.

Vize Klubka: *Vzděláváme hravé malé Valášky. Jdeme cestou 21. století a zároveň respektujeme naše kořeny a tradice. Poslání:* *Rozvijíme klubko schopností a dovedností našich dětí všemi směry. Soustředíme se na budování přátelství, kreativity, sebedůvěry a respektu. Klademe důraz na Montessori přístup.*

Cíle:

- ✓ **Radost** – umožňujeme dětem pozitivní vnímání změn a hledání vlastních řešení.
- ✓ **Úcta** – učíme je jít cestou respektu k sobě i k druhým.
- ✓ **Rozvoj** – vedeme je k prožívání, cítění a vnímání vztahů ve skupině.
- ✓ **Hravost** – společně s dětmi pracujeme, a to nás všechny baví.

Prostory byly před zahájením provozu zrekonstruovány, vybavení je odpovídající věkové skupině dle Montessori zásad. Jsou zde didaktické pomůcky, elipsa, koberečky, dvě želvy a akvárium s rybičkou a šneky, o které děti pečují. V okolí Klubka se nachází herní prvky, odpočinková část, vrbové iglú a dětský domeček na venkovní aktivity. V blízkosti je také les a kopec v zimě využívaný k sáňkování.

Školní a současně třídní vzdělávací program má *název* *Poznáváme svět od jeho prvopočátku po dnešek* a je rozdělený do 6 dílčích bloků. Jsou pořádány různé akce pro děti a rodiče, realizovány odpolední zájmové kroužky. V rámci běžného dne je kromě Montessori pedagogiky kladen důraz na společné stanovení a dodržování pravidel, propojení se zdravým životním stylem a pohybem, je podporován estetický rozvoj prostřednictvím esteticky uspořádaných prostor. Není opomíjen ani rozvoji vztahu k hudbě a umění. Nedílnou součástí je pobyt v přírodě, na hřišti, zahradě, péče o záhonky, pěstování rostlin. Jsou také pořádány lyžařské, plavecké či in-line bruslařské kurzy. Zaměstnanci vedou denní záznamy o vývoji dětí a pro rodiče jsou vyhotovovány pololetní zprávy o dítěti.

2 Cíle aplikační části

Aplikační část přináší pedagogickým pracovníkům nabídku metodických postupů včetně příloh, pomocí kterých mohou dětem přiblížit tradiční lidovou kulturu Valašského regionu. Všechny zpracované materiály využívají principy Montessori pedagogiky. Cílem je přinést pedagogům a průvodcům nástroje, pomocí kterých vzbudí u dětí zvědavost a zájem o dané téma. Přispějí k zapamatování a interpretaci některých regionálních zvyků a obyčejů. Zapojí do programu všechny věkové kategorie v heterogenní třídě a podpoří děti různého temperamentu a odlišných zájmů k činnosti.

3 Montessori vzdělávací oblasti

V rámci Montessori pedagogiky můžeme činnosti a pomůcky třídit do dílčích vzdělávacích oblastí. Mezi základní z nich patří praktický život, smyslová výchova, jazyková výchova, matematické dovednosti a poznáváme svět. Níže přiblížíme jejich podstatu a zařazení různých možných činností souvisejících s adventním časem (Společnosti Montessori ČR).

3.1 Praktický život

Cvičení praktického života je velmi důležitým základem pro další rozvoj dítěte, pomáhá mu vytvářet řád a pořádek a v neposlední řadě je pro něj důležitá skutečnost, že je součástí celé skupiny a může se podílet na každodenních činnostech souvisejících s obsluhou sebe, druhých, péčí o květiny a zvířata. Je také velmi důležité pro rozvoj dalších oblastí, jako je smyslová výchova, matematika, jazyk a poznáváme svět, pomáhá rozvíjet jemnou a hrubou motoriku, propojuje levou a pravou hemisféru mozku.

Všechny děti se již od malička chtějí podílet na domácích pracech, které jsou pro ně přitažlivější než hra. Snaží se napodobovat vše, co dělají ostatní lidé kolem něj. Každé je šťastné, pokud je mu umožněno podílet se na běžných činnostech od pomoci při přípravě pokrmů, běžném úklidu, praní, žehlení a dalších a dalších. Děti se tak snadno a jednoduše stávají samostatnými a nezávislými na ostatních. V rámci jednotlivých činností je zahrnuta péče o vlastní osobu, péče o okolí, péče o druhé, zdvořilostní lekce, pohyb a rozvoj jemné i hrubé motoriky (Společnosti Montessori ČR).

Praktický život a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Výzdoba prostor
- ✓ Pečení cukroví
- ✓ Pečení a pletení vánočky
- ✓ Péče o květiny – vánoční hvězda
- ✓ Zdobení stromečku
- ✓ Výroba nástrojů na rytmiizaci koled
- ✓ Úklid místa
- ✓ Zametání

3.2 Výtvarné a pracovní aktivity

S praktickým životem velmi úzce souvisí tvořivé aktivity, ať už výtvarné či pracovní činnosti. Všechny jsou cennou praktickou zkušeností, kdy si dítě vyzkouší práci s jednotlivými materiály, při poznávání využívá smysly a naplňuje se tak jedna z hlavních myšlenek Marie Montessori, že „*ruka je nástrojem ducha*“. Práce rukama je základ pro pochopení jevů, rozvoj myšlení a řeči. Ruka je cesta myšlenky do hlavy. Hlava ověřuje rukou myšlenku (Společnosti Montessori ČR).

Možné výtvarné a pracovní činnosti v rámci tématu

- ✓ Příprava adventního kalendáře
- ✓ Výroba adventního věnce
- ✓ Kresba adventní atmosféry
- ✓ Výroba vánočních ozdob na stromeček
- ✓ Výroba ozdob na výzdobu prostředí
- ✓ Kresba Vánoc
- ✓ Výroba dárků pro kamarády
- ✓ Kresba emocí při poslechu koled

3.3 Smyslová výchova

Stejně jako předchozí oblasti i procvičování jednotlivých smyslů jako je hmat, sluch, čich, zrak a chuť vedou k vytváření pevných základů pro intelektuální růst. Intelekt se formuje prostřednictvím kontaktu s prostředím a materiály, které dítě obklopují. Díky zkušenostem z porovnávání jednotlivých materiálů, vůní, zvuků, chutí a zrakových vjemů dítě objevuje svět a vytváří si vlastní představy a názory. Procvičování těchto smyslů je dalším z důležitých principů pedagogiky Marie Montessori (Společnosti Montessori ČR).

Smyslová výchova a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Porovnávání různých jehličnanů při výrobě adventního věnce hmatem nebo zrakem
- ✓ Hmatové rozpoznávání materiálů schovaných ve stereognostickém sáčku před výrobou vánoční ozdob
- ✓ Rozlišování barev svíček použitých na adventním věnci a přiřazování barev k jiným věcem, materiálům
- ✓ Řazení materiálů, surovin na pečení a vaření, větví na adventní věnec, ozdob na stromeček, podle velikosti, třídění podle tvarů, barev, hmotnosti
- ✓ Rozpoznávání teploty – teplé/studené
- ✓ Rozpoznávání různých druhů koření a ingrediencí na pečení cukroví, vánočky podle vůně
- ✓ Párování vůní koření, jehličí, vůní spojených s Vánoce a vánoční atmosférou
- ✓ Rozlišování vůní vánočních a vůní spojených s jiným obdobím v roce (jehličí, levandule, jablko, jahoda...)
- ✓ Rozpoznávání a pojmenování nástrojů při poslechu koled
- ✓ Rozlišování hudebních žánrů – koledy, vážná hudba, hudba duchovní apod.
- ✓ Ochutnávky vánočního cukroví s vynecháním zraku – určování druhů dle chuti.
- ✓ Chuťové lahvičky chutí spojených s Vánoce

3.4 Jazyk

Jazyková výchova se velice úzce promítá do ostatních vzdělávacích a výchovných oblastí Montessori pedagogiky. Při jakékoliv činnosti, kterou s dítětem provádíme, pojmenováváme, stupňujeme, porovnáváme. Při veškeré činnosti tak dochází k rozvoji slovní zásoby. Velký podíl na jazykovém vývoji má čtení knih, vyprávění příběhů, interpretace básniček či zpívání písniček. Stejně je pro rozvoj jazyka vhodná dramatizace, které podporuje nejen slovní zásobu, ale také fantazii a vlastní způsob interpretace jevů a činností. Prostřednictvím

běžných činností se dítě nenásilně seznamuje s jednotlivými písmeny a s psaním jako takovým (Společnosti Montessori ČR).

Jazyk a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Třísložkové karty jednotlivých svátků a tradic, druhů jehličí, darů tří králů, druhů cukroví
- ✓ Vějíře či kartičky slovní zásoby - například se slovem advent
- ✓ Psaní do krupice
- ✓ Vytváření písmen z vlašských ořechů dle šablon
- ✓ Krabičky s předměty na rozvoj slovní zásoby – například předměty začínající na významná písmena, která jsou spojená s obdobím (A – advent, V – Vánoce, B – Barbora, M – Mikuláš, L – Lucie, S – stromeček apod.), taky se slovy spojenými s tradicemi, tradičními surovinami na vánočním stole (jablko, ořech, druhy cukroví...), tradičním oděvem na Valašsku (části kroje...) apod.
- ✓ Vyšlapávání písmen ve sněhu, případně poznávání vyšlapaných písmen
- ✓ Hledání předmětů či přírodnin začínajících na procvičovaná písmena při pobytu venku
- ✓ Knihy s vánoční – zimní tematikou (například Josef Lada – České Vánoce, Josef Krček, Renáta Fučíková - Vánoce - Putování do Betléma, Tereza Říčanová – Vánoční knížka, Keris Staintonová – Lucinka a vánoční přání a další)
- ✓ Texty vánočních koled tradičních i valašských
- ✓ Říkanek - básničky
- ✓ Seznámení s pojmy rodný jazyk, nářečí

3.5 Hudební aktivity

Hudba je spojená s prožitkem a emocemi, je také velmi úzce spjata s jazykem. Prostupuje však i do ostatních vzdělávacích a výchovných oblastí, například propojení s výtvarnou činností je podnětnou aktivitou k rozvoji fantazie. Stejně tak jí lze podpořit prožitek a vnímání vlastních emocí. Současně je nedílnou součástí smyslové výchovy při poslechu či rytmičtosti (Společnosti Montessori ČR).

Hudební výchova a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Poslech České mše vánoční "Hej mistře!" od J. J. Ryby
- ✓ Poslech duchovních písní spojených s Vánoce
- ✓ Poslech lidových vánočních písní – zpívaných místními folklórními soubory
- ✓ Rozpoznávání a ukázka hudebních nástrojů včetně lidových – cimbál, gajdy (dudy používané na Valašsku).

- ✓ Zpěv vánočních koled
- ✓ Rytmizace zpívaných koled – možno využít orffovy nástroje nebo nástroje vyrobené z různých přírodních materiálů nebo lze využít předměty, které jsou běžně dostupné (vařečky, poklice apod.)
- ✓ Po poslechu písní bez textu, vyjadřování představ, kreslení pocitů apod.

3.6 Matematika

Stejně jako jazyk i matematiku můžeme jednoduše propojit s běžnými činnostmi, které s dítětem provádíme. Můžeme počítat vše, s čím dítě manipuluje. V oblíbenosti je i porovnávání velikosti, množství, rozlišování většího menšího množství, stupňování. Postupně se dítě seznamuje s číslicemi, které k jednotlivým počtům přísluší. Dítě tak nenásilnou formou prostřednictvím běžného života dostává do podvědomí matematické a geometrické poznatky a principy, aniž by se je muselo „učit“. Prostřednictvím praktických činností se také seznamuje s tvary a tělesy, která jej obklopují (Společnosti Montessori ČR).

Matematika a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Příprava adventního kalendáře – počet dní do Štědrého večera, označení jednotlivých dní číslem
- ✓ Sčítání – adventní věnec má 3 svíčky jedné barvy a 1 druhé, celkem jsou 4
- ✓ Rozpoznání a pojmenování tvaru adventního věnce
- ✓ Rozlišování tvarů při pečení
- ✓ Pletení vánočky ze 4, 3 a 2 ks
- ✓ Počet míst u štědrovečerního stolu atp.

3.7 Poznáváme svět

V této oblasti jsou obsaženy všechny přírodní vědy a je dán obrovský prostor pro objevování. Dítě se seznamuje s tím, co je živé a co neživé, s dílčími prvky, které jsou součástí nějakého celku, různým tříděním na druhy a podruhy a také s jednotlivými tradicemi, které souvisí z historií a provází jejich život. Při těchto aktivitách často dítě pracuje společně s ostatními dětmi i s dospělými. Nedílnou součástí je tak poznání principů spolupráce a vytváření prostoru pro osvojování různých sociálních dovedností. Přípravné aktivity jsou opět velmi úzce propojeny s ostatními vzdělávacími a výchovnými oblastmi a prolínají se (Společnosti Montessori ČR).

Poznáváme svět a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Porozumění časovým údajům - rok, měsíc, týden, den – časová osa
- ✓ Rozlišení barev svíček adventního věnce a způsob zapalování (posloupnost) dle tradice
- ✓ Třísložkové karty jednotlivých svátků a tradic, druhů jehličí, darů tří králů, druhů cukroví
- ✓ Určování různých druhů stromů v zimním období – ve vztahu se zvykem pojícím se ke svátku sv. Barbory
- ✓ Téma slunovratu
- ✓ Seznámení s tím, co je to pověra, legenda a seznámení s některými z nich
- ✓ Seznámení s lidovou kulturou, odíváním v minulosti a dnes, výrobou látek kdysi a dnes (kolovrátek, stav...), řemesla současnosti a minulosti (draní peří, hospodaření na poli...)
- ✓ Vytváření povědomí o mezilidských vztazích, o významu pomoci a obdarování druhých, potřebných

3.8 Cvičení ticha, výchova k míru

Cvičení ticha jsou zaměřeno na hledání ticha v sobě. Poslouchání svého vnitřního já. Dítě se učí zastavit, naslouchat, vnímat ticho a klid, které jsou nesmírně uklidňující nejen pro děti, ale i pro dospělé. Zklidňuje se tep i mysl. S dítětem mluvíme potichu, nikoliv šeptem. Ke klidu přispívá i pomalá chůze. Cvičení ticha přispívá ke koncentraci pozornosti, k vnitřní a vnější rovnováze. Ticho, klid a pomalá chůze souvisí s respektem, což se také dítě učí. To vše souvisí s výchovou k míru. Součástí cvičení ticha je chůze po elipse. (Společnosti Montessori ČR).

Cvičení ticha a možné činnosti v rámci tématu

- ✓ Adventní čas jako čas rozjímání a odpočinku, soustředění se na rodinu a přátele
- ✓ Vytváření hezkého adventní atmosféry
- ✓ Meditace (duševní hygiena) například při poslechu vánoční, duchovní či relaxační hudby se zavřenýma očima, porozumění jejímu významu
- ✓ Poslouchání zvuků souvisejících s adventem a Vánocemi – různé druhy zvonků, zapálená svíčka
- ✓ Nošení po elipse předmětů spojených s adventní obdobím (ořechů, jablíček, ozdob...), písmen z pohyblivé abecedy spojených s adventem
- ✓ Rozjímání nad slunovratem – význam světla, slunce ve vztahu k životu
- ✓ Cvičení dětské jógy

4 Vzdělávací nabídka

4.1 Elipsa – advent

Věk: 3+

Materiál: Kartičky s adventním příběhem

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Seznámení s adventním příběhem a pojmem legenda. Rozšíření slovní zásoby.

Afektivní: Uvědomění si zvyklostí spojených s adventem, vytváření vztahu k historii, k tradicím, k předkům.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, práce s textem, práce s obrazem

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes vám povím adventní příběh, protože v neděli začne období zvané advent a my si je budeme postupně společně užívat. Než začnu, zahrajeme si na tichou poštu.“

Průvodce pošle šeptem slovní spojení a poslední je řekne nahlas. S největší pravděpodobností dojde ke zkreslení a průvodce takto vysvětlí původ legend. Že si je lidé povídali a nebyly žádné televize a nahrávky. A při tom předávání z jednoho na druhého se může stát to, co se stalo i dnes na elipse, že se příběh mohl nějak pozměnit, ale taky ne. Nikdo už neví přesně, jak to bylo na začátku, ale víme, jak se vypráví dnes. A mezi takovéto příběhy patří i příběh adventní.

Pomocí obrázkových karet průvodce děti seznámí s příběhem, který se váže k období adventu. Potom si děti karty rozeberou a povídají, co na jejich obrázku vidí.

4.2 Časová osa – rok, měsíc, týden, den

Věk: 3+

Materiál: Korálky 4 barev, stuha, plastová jehla, karty s názvy jednotlivých měsíců roku, krátké barevné stuhy

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Uvědomění si doby trvání adventu ve vztahu k celému roku. Upevnění si pojmenování dnů, týdnů, měsíců. Rozšíření slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky, zručnosti, koordinace ruky a oka.

Afektivní: Trénink spolupráce, soustředění a dokončení činnosti.

Použité organizační formy: Kooperativní vyučování

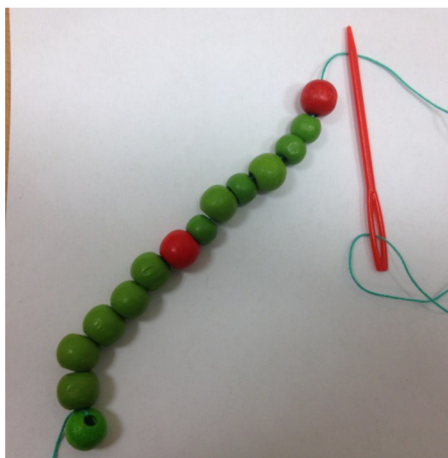
Použité vzdělávací metody: Rozhovor, instruktáž, vytváření dovedností, manipulování

Metodický postup: S dětmi si připravíme kobereček a materiál.

Průvodce vyndá stuhu dlouhou cca 2 m, děti vyrobí na jednom konci uzel. Na stuhu děti postupně navlékají 6 korálků jedné barvy, starší děti postupně počítají. Následuje 7 korálek jiné barvy (znázorňuje sedmý den v týdnu), takto postupně navlečeme jednotlivé týdny a nejstarší děti počítají do 30, další korálek navlečou v barvě 3 – znázorňuje měsíc leden. Takto pokračují v navlékání dnů, týdnů, měsíců, poslední korálek bude 365 a bude v barvě 4. Za posledním korálkem opět děti udělají uzel.

Průvodce s dětmi se pokusí natáhnout stuhu s korálky tak, aby ležela na koberečku rovnoběžně s horní delší hranou koberečku. Děti zjistí, že jim jeden kobereček nestačí. Připraví vedle kobereček další, a pokud nebude stačit, přinesou ještě jeden. Pod každý měsíc děti položí názvy jednotlivých měsíců, jejichž pojmenování společně opakují. V případě, že potřebují při pojmenování pomoc, požádají o ni a označí měsíce společně. Průvodce může s dětmi ukázat na měsíce, ve kterých mají narozeniny. Následně děti nebo průvodce najdou a ukážou měsíc listopad a prosinec. Pomocí oddělovače ze sčítacích hadů spočítají starší děti v měsíci prosinci 24 korálků a za tímto korálkem zavážou krátkou

barevnou stuhu – označí tak Štědrý den. Najdou neděli, která je vlevo nejbližší ke Štědrému dni (korálek v barvě č. 2.) a počítají do 4 korálek této barvy směrem vlevo (zpět na korálek uvážou barvy jako za Společně ukážou, který den je uvědomí, jak adventní období a období ve vztahu Časovou osu

časové ose), za tento krátkou stuhu stejné Štědrým dnem. s průvodcem si dnes. Děti si takto dlouho bude trvat jak dlouhé to je k celému roku. ponecháme na místě,

kde se k ní děti mohou vracet (můžeme i pověsit, máme-li na ni místo).

Obr. 1: Časová osa

4.3 Příprava adventního kalendáře

Věk: 3+

Materiál: Dlouhá silnější větev, provázky, papírové sáčky, ozdoby, číselné označení 1 - 24

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Rozšíření slovní zásoby. Poznávání číselných znaků od 1 – 24. Rozvoj logického myšlení.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky, zručnosti, koordinace ruky a oka.

Afektivní: Trénink spolupráce, soustředění a dokončení činnosti. Procvičení schopnosti řešit problém.

Použité organizační formy: Kooperativní vyučování

Použité vzdělávací metody: Rozhovorem, instruktáž, vytváření dovedností, manipulování

Metodický postup: Nejprve děti na papírové sáčky nalepí čísla od 1 do 24 a jednu stranu sáčku proděrují v horní části pytlíku. Sáčky děti dále dozdobí dle vlastní fantazie.

Následně si s dětmi připravíme kobereček a materiál.

Na kobereček položí průvodce větev, kterou společně vybrali při pobytu v lese. Na větvi je 24 značek, ke kterým děti uvážou uzlem provázku v délce 10 – 25 cm. Na druhý konec provázku přivážou připravené papírové pytlíky. Čísla nejdou po sobě, střídají se náhodně. Takto vyrobený adventní kalendář společně s průvodci pověsí na zeď. 1. prosince děti společně najdou sáček s číslem 24 a najdou v něm první překvapení. Takto budou postupovat každý den.

Před tímto datem průvodci naplní pytlíky zážitkovými kartičkami, na kterých bude uveden každý den jeden zážitek, který mohou děti uskutečnit jak ve školce, tak i se svými rodinami (např. Dojděte pro Barborku, dejte do vázy a pozorujte, jestli vykvete - Nasypte krmení ptáčkům do krmítka – Zapalte si františka nebo purpuru a proveďte si třídu, zdobení perníčků, zpívání koled...)

Obr. 2: Příprava adventního kalendáře

Obr. 3: Adventní kalendář

4.4 Elipsa – tradice

Věk: 3+

Materiál: Kartičky s vánočními tradicemi

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Seznámení s pojmem tradice, obyčeje, rituály, zvyky. Popis svých nápadů při pohledu na obrázkové karty. Poznání různých druhů tradic z obrázkových karet. Rozvoj slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Získání vztahu k historii, k tradicím, k předkům. Porozumění činnostem v minulosti. Rozvoj schopnosti ovládnutí svého chování a respektování pravidel skupiny.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, práce s textem, rozhovor, práce s obrazem

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes si s vámi budu povídat o tradicích. Zná někdo nějakou tradici?“

Průvodce: „Dříve lidé věřili, že jim může přinést štěstí nebo je naopak před neštěstím nebo nepříjemnostmi může ochránit, když udělají něco přesně tak, jak si to už roky předávají od babiček a dědečku přes maminky a tatínky až k nám – říkáme tomu taky rituály. A taky je s některými dny v roce spojena činnost, která dělá den krásnějším, veselejším a máme pak radost, jako například, že na Štědrý den dostáváme dárečky. A tomu říkáme tradice.

Dále sedíme na elipse a průvodce dovnitř před děti rozloží karty s obrázky vánočních tradic. Průvodce se ptá: “Pozná někdo, jaká je na některém z těchto obrázků znázorněna tradice?“ Pokud poznají, pojmenují a vyprávějí, pokud ne, průvodce kartu otočí a přečte text, který je zde uveden. U dětí mladších by nemělo jít o seznámení s více než třemi tradicemi, postupně můžeme každý den přidávat další.

4.5 Karty tradic

Věk: 4+

Materiál: Kartičky s vánočními tradicemi a popisem tradic

- a. Jen obrázky
- b. Obrázky s názvem tradice + samostatný název tradice

c. Obrázky s textem k tradici (krátké jednoduché věty) + samostatný text

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Opakování pojmů – názvů tradic i jejich obsahu. Procvičení stavby vět. Seznámení s písemnými znaky abecedy, vizuální podobou názvů tradic. Rozvoj slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Uvědomění rozdílů ve způsobu života dříve a dnes. Pochopení rozdílných podmínek lidí v dobách dřívějších, dopadů na prostředí.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Práce s textem, předvádění a pozorování, práce s obrazem, vytváření dovedností

Metodický postup: S dětmi si připravíme kobereček.

Vezmeme obrázky. Dítě si je vyskládá na kobereček. Pojmenovává jednotlivé tradice. Pokud některé nepoznává, provede průvodce třístupňovou lekce u těch, které nezná. Ve chvíli, kdy již ovládá všechny, vyzve dítě, aby vyskládalo kartičky, kde jsou uvedeny i názvy jednotlivých tradic či rituálů. Postupně je průvodce čte a ukazuje na jednotlivé nápisy, které jsou součástí obrázku. Poté vyzve dítě, aby vyndalo a přiřadilo názvy k jednotlivým kartičkám. Jakmile to zvládne, ukáže průvodce dítěti karty s větami popisujícími tradice a přečte mu je. Opět ukazuje, kde čte. Následně dítě přiřazuje věty k obrázkům.

Má-li dítě zvládnuto přiřazování vět, může průvodce nabídnout věty, kde chybí některé ze slov. Dítě přiřazuje slovo do věty a následně celou větu k obrázku. Další obtížnější varianta je, že text věty je rozstříhaný na menší části a postupně i na slova. Dítě sestaví v celé věty a ty přiřazuje k obrázkům.

4.6 Návštěva plantáže vánočních stromků

Věk: 3+

Materiál: Různé druhy jehličnanů

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Seznámení se se symbolickým významem jehličí pro lidi. Poznání vlastností jehličnanů. Rozeznání různých druhů prostřednictvím zraku, čichu i hmatu. Rozšíření slovní zásoby.

Psychomotorické: Osvojení pohybu v přirozeném prostředí – na plantáži.

Afektivní: Uvědomění si významu stromů pro život člověka. Porozumění environmentálnímu přístupu při zdobení obydlí vánočními stromky. Rozvoj vztahu k přírodě. Pochopení tradic spojených s tradiční vánoční výzdobou příbytků.

Použité organizační formy: Exkurze

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, rozhovor, předvádění a pozorování

Metodický postup: S dětmi se vydáme na výlet do nedaleké vesnice, kde se nachází plantáž vánočních stromků.

Průvodce dětem před výletem vysvětlí, že se už od pradávna zdobily stavení na Vánoce betlémy (možno udělat výlet do Valašského muzea v přírodě nebo do místního kostela a prohlédnout si betlém, následně je možné si malý betlém i vyrobit). Jehličí bylo pro naše předky symbolem věčného života, a protože si přáli žít věčně, tak betlémy postupně nahradily jehličnaté stromečky, a to vydrželo do dnes. Je to už hodně starý zvyk, ale nemůžeme si chodit do lesa uříznout stromek, jak se nám zachce, protože by příroda trpěla (máme-li za sebou již koloběh vody a potravinový řetězec, můžeme připomenout a propojit). Někteří lidé si pořízují stromečky umělé, vyrobené z materiálů neživých, někteří k dodržení tradice potřebují mít doma stromek živý. A pro tyto lidi existují plantáže, které stromečky prodávají a za peníze, které dostanou, vysázejí stromečky nové, aby jejich úbytek nebyl tak veliký.

Na výletě průvodce spolu se zástupci plantáže ukáží dětem několik druhů stromů. Děti si vyzkouší prostřednictvím hmatu, jaké jsou jednotlivé druhy jehličí, jak voní, jakou mají kůru, prohlédnou si letokruhy a zjistí, jaký význam v životě stromečku mají.

Na závěr návštěvy si děti vyberou druh jehličí a od zaměstnanců plantáže si přivezou větve z ořezu na výrobu adventního věnce.

4.7 Tříslůžkové Karty jehličnanů z plantáže

Věk: 3+

Materiál: Karty s obrázky jehličnanů a nápisy, karty bez nápisu, samostatný nápis

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Opakování pojmů – názvů jehličnanů. Prohloubení poznání písemných znaků abecedy, vizuální podoby názvů jehličnanů. Rozvoj slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Trénink soustředěnosti a dokončování činnosti.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Práce s textem, předvádění a pozorování, práce s obrazem, vytváření dovedností

Metodický postup: S dětmi si připravíme kobereček a karty.

Průvodce dává dítěti kartu s nápisem, jednu po druhé, a ptá se, co je na obrázku? Dítě skládá obrázky na kobereček do řady od levého horního rohu. Do další řady vyskládá obrázky bez nápisu a přiřadí k nim samostatný nápis.

Dále může průvodce s dítětem udělat třístupňovou lekci pro upevnění a zapamatování jednotlivých názvů a přiřazení ke správnému obrázku.

Pokud by se nám podařilo, můžeme karty ještě doplnit skutečnými větvemi nebo šiškami.

4.8 Elipsa – cvičení ticha – zapálená svíčka

Věk: 3+

Materiál: Svíčka + zápalky

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Uvědomění si vlastních pocitů. Popis svých myšlenek. Rozvoj představivosti a logického myšlení. Seznámení s významem adventního věnce. Rozvoj slovní zásoby.

Afektivní: Prožívání radosti. Získání dovednosti se uvolnit, soustředit, relaxovat a zklidnit. Respektování pravidel. Upevnění vztahu ke kulturním tradicím.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, rozhovor, předvádění a pozorování (vnímání), (instruktáž, manipulování)

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes vám chci nabídnout, abyste moc soustředěně poslouchali a potom mi povídali, co jste slyšeli.“

Děti mohou sedět, nabídnu jim, že si mohou i lehnout a zavřít oči. Případně těm, kterým to není nepříjemné, oči přikryji připraveným šátkem. Potichu přinesu zapálenou svíčku (je důležité, aby už chvíli hořela, aby bylo slyšet drobné praskání tekoucího vosku). Děti leží tak dlouho, dokud je jim to příjemné. Až otevře oči poslední, všichni si sedneme a povídáme o tom, co slyšeli. Pokud uhodnout, odsouhlasím, v případě, že ne, prozradím.

Dále se zeptám, co si při poslechu představovali. Nakonec jim povím o tom, že i svíčky jsou spojeny s Vánoce, ať už na adventním věnci nebo na vánočním stromečku a vyzařuje z nich klid, protože čas adventu a Vánoc je časem rozjímání, relaxace, odpočinku a setkávání a povídání s rodinou a přáteli. Proto, když budou chtít mít vánoční náladu, tak ať si vzpomenou na tiché ševlení a praskání svíčky nebo ať si ji s rodiči zapálí a po tichu si povídají o něčem hezkém.

Po této aktivitě může následovat výzdoba třídy jmelím, výroba adventního věnce a seznámení s významem barev svíček na adventním věnci a se způsobem zapalování (1. fialová (případně modrá), 2. fialová, růžová a 3. fialová – viz teoretická část, zapalují se proti směru hodinových ručiček).

4.9 Čichové lahvičky s kořením do perníčků

Věk: 3+

Materiál: Lahvičky s rozmělněným kořením – badyán, skořice, anýz, hřebíček, stejné koření vcelku, tříslložkové karty

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Poznání vůní různých druhů koření. Rozeznání různých druhů prostřednictvím čichu. Rozšíření slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Trénink soustředěnosti a dokončování činnosti, případně spolupráce.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování, skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Předvádění a pozorování (vnímání), vytváření dovedností (manipulování)

Metodický postup: S dětmi si připravíme na stůl ták s lahvičkami.

Průvodce otevře jednu lahvičku a přičichne, zašroubuje. Podá dítěti se slovy: “Zkus, jak voní. Poznáš, co v lahvičce je?” Stejný postup zopakuje s druhou, třetí už vybídne dítě bez jeho ukázky a nechá dítě dokončit přičichnutí až do čtvrté lahvičky. Nepozná-li dítě, provede třístupňovou lekci.

Po zvládnutí, připravíme čichové pexeso, kdy dítě k lahvičkám přiřazuje skutečné koření. Následují tříslložkové karty. K lahvičkám přiřazuje nejdříve obrázek s nápisem, pak obrázek bez nápisu a samostatný nápis.

Může následovat pečení perníčků.

Obr. 4: Třísložkové karty – koření

Obr. 5: Čichové lahvičky – koření s třísložkovými kartami

4.10 Stereognomické sáčky s předměty spojenými s adventem a Vánocemi

Věk: 3+

Materiál: Stereognomické sáčky s předměty – jablíčko, vlašský ořech, brambora, burský oříšek, mrkev a další

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Poznání vlastností různých druhů pevných potravin spojených s adventním časem. Rozeznání různých druhů prostřednictvím hmatu a jejich pojmenování. Rozšíření slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Trénink soustředěnosti a dokončování činnosti, případně spolupráce.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování, skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Předvádění a pozorování (vnímání), vytváření dovedností

Metodický postup: S dětmi si připravíme kobereček.

Průvodce nabídne sáček a dítě podle hmatu rozeznává postupně předměty, které jsou v sáčku ukryty, a pojmenovává je. Svůj odhad zkontroluje po vyndání předmětu ze sáčku. Předměty ukládá před sebe na kobereček.

Následuje hmatové pexeso. V jednom sáčku dítě nahmatá jeden předmět, pojmenuje, drží uvnitř a hledá v druhém pytlíku shodný předmět. Opět jej pojmenuje. Vyndá a porovná zrakem, zda jsou shodné. Ukládá před sebe na kobereček.

Po zvládnutí může následovat řazení jednotlivých potravin podle druhů pomocí kartiček s barevně označeným okrajem.

Obr. 6: Předměty ve stereognomickém sáčku

4.11 Elipsa – poslech vánočních a duchovních písní

Věk: 3+

Materiál: Nahrávky vánočních a duchovních písní

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Rozpoznávání různých hudebních žánrů. Uvědomění si vlastních pocitů. Popis svých myšlenek. Rozvoj představivosti a logického myšlení. Seznámení s významem vánočních písní. Rozvoj slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky. Ovládnutí koordinace ruky a oka.

Afektivní: Prožívání radosti. Získání dovednosti se uvolnit, soustředit, relaxovat a zklidnit. Respektování pravidel. Upevnění vztahu k hudbě, k tradicím.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Předvádění a pozorování (vnímání), vytváření dovedností

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes si společně poslechneme písničky, které lidé poslouchají v období Vánoc.“

Děti mohou sedět, nabídnu jim, že si mohou i lehnout a zavřít oči. Případně těm, kterým to není příjemné, oči přikryju připraveným šátkem. Pustím vánoční hudbu bez zpěvu. Děti leží tak dlouho, dokud je jim to příjemné nebo dokud skladba neskončí. Až otevře oči poslední, všichni si sedneme a povídáme o tom, co jsme si představovali. Můžeme pokračovat s jinou duchovní skladbou nebo děti mohou nakreslit, co si představovaly.

4.12 Elipsa – rodný jazyk/nářečí

Věk: 3+

Materiál: Nahrávky a texty lidových písní - koled

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Seznámení s nářečím. Porozumění jazykovým rozdílnostem. Osvojení si textů vánočních písní. Rozvoj slovní zásoby. Porozumění souvislostem. Vnímání melodie. Rozvoj logického myšlení.

Afektivní: Prožívání radosti. Rozvoj spolupráce. Respektování pravidel. Získávání schopnosti ovládnout své chování ve skupině. Upevnění vztahu k hudbě, k tradicím.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité metody: *vzdělávací* Vyprávění, vysvětlování, rozhovor, instruktáž, vytváření dovedností

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes vám pustím písničku. Říkáme jí koleda. Koledy posloucháme a zpíváme většinou v období adventu a Vánoc. Zpívá se v ní většinou o legendách a tradicích, které s Vánocemi souvisí. Zná někdo takovou píseň?“

Průvodce pustí koledu. „Víte děti, o čem se v té písni zpívá?“

PÁSLI OVCE VALAŠI

Pásli ovce valaši při betlémském salaši.

Anděl se jim ukázal, do betléma jim kázal.

A tam běžte, pospěšte, Ježíška tam najdete.

A on leží v jesličkách, ovinutý v plencičkách.

Maria ho kolíbá, svatý Josef mu zpívá.

Průvodce vysvětlí dětem, že stejně jako se liší jazyky jednotlivých zemí a když přijedeme do Německa nebo Maďarska, tak lidem nerozumíme, protože mluví cizím jazykem, tak i u nás v republice jsou různá nářečí a některým slovům nemusíme rozumět. Průvodce se zeptá, jestli si vzpomínají na některé takové slovíčko, které je v koledě, kterou jsem jim před chvílí pustila. Následuje vysvětlení obsah celé písně.

Průvodce pustí další lidové koledy a jednu děti naučí:

CO SA STALO PŘIHODILO

1. Co sa stalo, přihodilo na horách,
to neviděl a neslyšel, žádný v těch dobách.
Anděl sa jest ukázal, radost' velkú zvěstoval,
chvála Bohu, pokoj lidu, tak prozpěvovál.

2. Vemte sobě své haleny a krpce,
by nas žádný nepoháňal, tak sa oblečte,
nedbajte nic na psotu, Bůh miluje chudobu,
připravte jen srdce čisté, máte jistotu.
3. Jsouce tedy přistrojeni počujte,
jak vám povím, před tím pánem, tak sa chovajte.
Klobúk z hlavy hned' dolů, posmykajte pospolu,
a nestojte a nebud'te jako pár volů.

VYLETĚLA SOJKA

1. Vyletěla sojka
z druhé strany hájka,
pásli tě tam pastuškové,
jedli kašu z hrnka.
2. Přiletěl k nim anděl
a jim rozpověděl:
Že se Kristus Pán narodil,
aby každý věděl.
3. My sme žáci malí,
rádi bysme brali
koledničku na ručičku,
dybyste nám dali.
4. A jak nám nedáte,
brzo uhlédáte,
všecky hrnce vám potlučem,
co v polici máte.
5. To malé děťátko,
to by se chovalo,
po troníčku na ručičku
rádo by dostalo.

4.13 Elipsa – oblečení dnes a kdysi

Věk: 3+

Materiál: Jednotlivé části místního tradičního kroje

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Uvědomění si způsobu oblékání a pořizování oděvů dříve a dnes. Seznámení se s jednotlivými částmi kroje prostřednictvím zraku. Jejich pojmenování. Rozvoj slovní zásoby. Osvojení si zcela nových pojmů.

Afektivní: Vytváření vztahu k tradičním řemeslům. Uvědomění si rozdílných podmínek lidí v dobách dřívějších. Posílení vztahu k lidské práci a k hodnotám.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, rozhovor, předvádění a pozorování

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Dnes jsem Vám donesla ukázat, v čem chodily dříve Valašky. Na začátek mi děti povězte, co si oblékáte, když jdete ven.“ Děti odpovídají pojmenováním jednotlivých částí oděvů.

Průvodce: „A odkud je to vaše oblečení?“ Děti zase odpoví, že ze skříně, z obchodu atd. Pokračuje průvodce, že dříve nebyly takové obchody s oblečením a že si museli své šaty lidí vyrobit samy. Seznámí děti s tkalcovským stavem (možno prohlédnout ve Valašském muzeu v přírodě). Následně průvodce dětem ukáže jednotlivé části kroje, předvede, jak se do takového kroje dříve děvčata ustrojovaly. Děti zjistí, že dnes je to mnohem jednodušší. Průvodce pojmenuje jednotlivé části kroje, upevňuje s dětmi jejich rozpoznávání prostřednictvím trojstupňové lekce.

Obr. 7: Tajemství – příprava na prezentaci kroje (motivace)

Obr. 8: Prezentace částí ženského valašského kroje

4.14 Třísložkové Karty části krojů

Věk: 3+

Materiál: Karty s obrázky části krojů ženského i mužského a nápisy, karty bez nápisu, samostatný nápis

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Opakování pojmů – názvů části krojů. Prohloubení poznání písemných znaků abecedy, vizuální podoby jednotlivých názvů. Rozvoj slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Trénink soustředěnosti a dokončování činnosti.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování, skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Rozhovor, práce s obrazem, vytváření dovedností

Metodický postup: S dětmi si připravíme kobereček a karty.

Průvodce dává dítěti kartu s nápisem, jednu po druhé, a ptá se, co je na obrázku? Dítě skládá obrázky na kobereček do řady od levého horního rohu. Do další řady vyskládá obrázky bez nápisu a přiřadí k nim samostatný nápis.

Karty lze také doplnit skutečnými částmi krojů.

4.15 Chut'ové lahvičky s ingrediencemi do vánočky

Věk: 3+

Materiál: Lahvičky s rozinkami, mandlemi, citronovou šťávou..., šátek na zavázání očí, stejné ingredience máme připraveny i mimo lahvičky, tříslložkové karty

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Poznání chutí různých druhů potravin spojených s adventním obdobím. Pojmenování různých druhů potravin. Rozšíření slovní zásoby.

Psychomotorické: Rozvoj jemné motoriky.

Afektivní: Trénink soustředěnosti a dokončování činnosti, případně spolupráce.

Použité organizační formy: Otevřené vyučování, skupinové nebo individuální

Použité vzdělávací metody: Předvádění a pozorování (vnímání), vytváření dovedností

Metodický postup: S dětmi si připravíme na stůl ták s lahvičkami a zaváže dítěti oči.

Průvodce otevře jednu lahvičku, nabere z obsahu na lžičku a dá ochutnat dítěti. Poznáš, co to je?“ Stejný postup zopakuje s druhou a třetí lahvičkou.

Po zvládnutí průvodce rozváže dítěti oči. Na stole leží skutečné ingredience. Dítě ochutnává z první lahvičky a přiřazuje k ní skutečnou ingredienci. Následně pojmenovává.

Mohou následovat tříslložkové karty. K lahvičkám přiřazuje prvně obrázek s nápisem, pak obrázek bez nápisu a samostatný nápis.

4.16 Elipsa – Vánoce

Věk: 3+

Materiál: Kartičky s vánočním příběhem

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Seznámení s vánočním příběhem. Rozšíření slovní zásoby.

Afektivní: Uvědomění si zvyklostí spojených se Štědrým dnem, vytváření vztahu k historii, k tradicím, k předkům.

Použité organizační formy: Frontální vyučování

Použité vzdělávací metody: Vyprávění, vysvětlování, práce s textem, práce s obrazem

Metodický postup: Pozveme děti na elipsu.

Průvodce sedí na elipse a čeká, až se ztiší všichni, kteří si na elipsu sednou.

Průvodce: „Blíží se Štědrý den a dnes vám chtěla povědět vánoční příběh. Vzpomínáte, jak jsme si povídali příběh adventní a co je to legenda?“ Pokud je potřeba, průvodce dětem připomene.

Pomocí obrázkových karet průvodce děti seznámí s příběhem, který se váže k období Vánoc. Potom si děti karty rozeberou a povídají, co na jejich obrázku vidí. Vysvětlují si společně pojem neznámých slov – mudrcové kadidlo, myrha, jména tři králů:

Casparus (Kašpar) znamená Strážce pokladu,

Melchior (Melichar) označuje Můj král je světlo,

Balthasar (Baltazar) značí Ochraňuj můj život – černý vzadu.

Následuje chůze po Elipse, kdy děti nosí první písmena tří mudrců.

4.17 Poslech a rytmižace koled

Věk: 3+

Materiál: Nahrávky vánočních koled, klavír

Konkretizované cíle: *Kognitivní:* Prohloubení povědomí o nářečí. Porozumění jazykovým rozdílnostem. Osvojení si textu písně. Rozvoj slovní zásoby. Porozumění souvislostem. Rozvoj logického myšlení. Vnímání melodie.

Psychomotorické: Vnímání rytmu. Osvojení pohybu a rytmižace písní. Rozvoj jemné motoriky a zručnosti.

Afektivní: Prožívání radosti. Rozvoj spolupráce. Respektování pravidel. Získávání schopnosti ovládnout své chování ve skupině. Upevnění vztahu k hudbě, k tradicím.

Použité organizační formy: Kooperativní vyučování

Použité vzdělávací metody: Předvádění a pozorování (vnímání), instruktáže, vytváření dovedností

Metodický postup: Pozveme děti ke klavíru.

Průvodce sedí za klavírem a čeká, až se ztiší všichni, kteří si kolem něj shromáždí.

Průvodce: „Dnes si společně zazpíváme lidovou píseň, kterou zpívali lidé na Štědrý den.“

Průvodce pustí píseň k poslechu z nějakého média.

CO SA STALO, PŘIHOUDILO

1. Co sa stalo, přihodilo na horách,
to neviděl a neslyšel, žádný v těch dobách.
Anděl sa jest ukázal, radost velkú zvěstoval,
chvála Bohu, pokoj lidu, tak prozpěvovál.
2. Vemte sobě své haleny a krpce,
by nás žádný nepoháňal, tak sa oblečte,
nedbajte nic na psotu, Bůh miluje chudobu,
připravte jen srdce čisté, máte jistotu.
3. Jsouce tedy přistrojeni počujte,
jak vám povím, před tím pánem, tak sa schovajte.
Klobúk z hlavy hned dolů, posmykajte pospolu,
A nestojte a nebuďte jako pár volů.

Následuje přehrání písně průvodcem na klavíru.

Děti mají v rukou orffovy nástroje, ale mohou mít i vařečky a poklice a postupně se snaží vyťukávat rytmus. Mohou i chodit po elipse s druhým průvodcem. Po

jednotlivých částech se koledu postupně naučí a mohou se pak zúčastnit koledování na Tři krále.

5 Vyhodnocení výzkumného šetření

Realizace jednotlivých činností popsaných ve vzdělávací nabídce aplikační části umožnila přinést průvodcům poznání z hlediska přístupu k tvorbě komplexní programu, kterým je možné provést děti obdobím od počátku adventu až ke Štědrému dni tak, aby pro ně byl v budoucnu pestrý a umožnil získat a udržet pozornost.

5.1 Způsob zapojení a vzbuzení zájmu pomocí různých pedagogických metod

Vyprávění adventního příběhu bylo zahájeno prostřednictvím hry vedoucí k porozumění pojmu legenda. Snahou bylo vyvolat maximální zájem dětí. Do hry se osobně zapojily všechny. Obrázkový příběh dále přinesl názornost pro udržení pozornosti dětí celého věkového spektra, která byla ještě podpořena tím, že obrázky průvodci postupně nechali mezi dětmi kolovat. Následné umístění obrázků do polic ve třídě, kde zůstaly až do konce adventního období umožnilo návrat některých dětí k obrázkům. Jejich společné vyprávění o příběhu ve dvojicích i trojicích zajistilo upevňování získaných znalostí o interpretované legendě v průběhu celého období, nikoliv jen v průběhu vyprávění, a to přirozenou vlastní formou. Stejným je možné vyhodnotit práci s kartami zobrazujícími **vánoční příběh**. V tomto případě měly děti kratší čas na práci s příběhem.

Práce na **přípravě časové osy** byla již činnost náročnější na udržení zájmu a pozornosti dětí. Bylo proto nezbytné, aby průvodci přichystali potřebné pomůcky na jedno místo tak, aby prezentace byla plynulá a tím nebyla rušena pozornost dětí. Zpočátku děti projevovaly velký zájem a chuť k navlékání korálků na časovou osu. Avšak navlečení 365 korálků, které bylo navíc ještě nutné v některých částech oddělovat barevnou stuhou, bylo časově náročné a činnost poměrně monotónní. Proto děti postupně ztrácely pozornost, mladší děti od činnosti odcházely a vybíraly si jinou aktivitu. Na dokončení výsledku se nakonec podílely jen tři nejstarší děti. Z této aktivity vyplynul závěr, že při přípravě je potřeba se vyhnout činnostem a pomůckám vedoucím k příliš zdlouhavé a monotónní činnosti, protože pozornost dětí je snižována a nedochází k naplnění pedagogických cílů. Pro příští období byl vyvozen závěr, že korálky k vytvoření časové osy je potřeba navlékat průběžně po dobu celého roku, kdy si děti budou

uvědomovat její význam postupně, každý den, týden a měsíc. V období adventu bude využita pouze pro demonstraci a porovnání délky období předchozího roku ve vztahu k délce adventu.

Aktivita týkající se **společné výroby adventního kalendáře** byla opět průvodci připravena tak, aby minimalizovali narušení koncentrace. Zde bylo zřejmé zaujetí prací po celou dobu, které bylo zajištěno pomocí osobní tvorby a činnosti dětí. Zapojila se celá skupina dětí. Vlastní tvorba kalendáře u nich vyvolala velký zájem. Ten se udržel po celou dobu, především díky otvírání balíčků v jednotlivé dny. Denně se již po ránu těšily na otevření pytlíčku s příslušným číslem adventního dne a na nový úkol, který se v něm skrýval. Tím, že byly průvodci úkoly připraveny ve vazbě na tradice a legendy, vážící se k jednotlivým dnům, došlo u dětí k propojení tradic do reálného časového rámce. Vazba na očíslovaný pytlíček dětem umožnila fixovat si číslo, které je s danou legendou nebo tradicí spojeno.

Prezentace tradic byla opět postavena na využití obrázkových karet. Tento obrazový materiál opět přinesl dětem názornost a zvýšení šance na zapamatování pomocí zraku a sluchu. Opakovanou prací s nimi docházelo k upevňování a posilování jistoty v jejich interpretaci. Propojení s krátkým textem využívaly některé děti k poznávání abecedy. Postupná práce s kartami jim umožnila zvýšení úrovně v oblasti čtení. Buď rozpoznávaly počáteční písmena, nebo postupně četly všechna písmena, případně někteří již písmena spojovali a přečetli slova. Děti se ke kartám opakovaně vracely a posilovaly svou dovednost rozpoznat či přečíst, co je na nich vyobrazeno. Obrázkové karty využívaly děti všech věkových kategorií a úrovní znalostí. Nejmenší děti si je pouze prohlížely a interpretovaly, co na nich vidí. Výhodou karet a jejich následného použití bylo také to, že některé děti se při společných činnostech neprojevovaly příliš aktivně, pouze naslouchaly. V samostatné práci se však k tématice vracely a měly tak prostor se také blíže seznámit s vyobrazenou tematikou. Stejným způsobem se dají vyhodnotit všechny následující aktivity, kde je uvedená práce s **třísložkovými kartami**.

U některých karet s tradicemi využili průvodci pro demonstraci metodu prezentace reálných předmětů. Tato metoda měla u dětí velký úspěch a následně si tradice zkoušely samy. Například děvčata házela botou nebo se děti koukaly pod sedm hrnečků a věštily budoucnost. Tato propojení s realitou také zvyšovala dětem možnost zapamatování principů.

Exkurze byla dalším příkladem, kdy průvodci dětem nabídli reálný vjem a následovaly třísložkové karty. Vzhledem k tomu, že děti získaly prožitek v podobě **smyslového vnímání**, v tomto případě hmatu, zraku i čichu, byl zájem o práci s kartami velký. Bylo vidět, že je pro

děti snadné rozlišovat jednotlivé zobrazené druhy jehličí, které viděly na plantáži, proto jim práce přinášela úspěch a radost. Ke kartám se velmi často vracely. Stejně zajímavá pro ně byla i práce s **čichovými a chuťovými lahvičkami i stereognomickými sáčky**, kde opakováním získávaly jistotu při rozpoznávání předmětů a vjemů.

Při aktivitě spojené s tichem a zklidněním při práci se **svíčkou** bylo potřeba, aby děti zklidnění skutečně dosáhly. Jelikož se jednalo o velmi jemný a málo slyšitelný zvuk, muselo být ve třídě naprosté ticho. Bylo vidět, že děti jsou již na podobné aktivity zvyklé a skutečně došlo ke ztišení. Postupně zavládlo úplné ticho, téměř zatajovaly dech, aby něco zaslechly. Byl přítomen jeden chlapec, který dlouho nebyl dostatečně koncentrovaný, ostatní děti si však od něj vyžádaly klid a respekt, protože v nich byla zvědavost, co uslyší. Nakonec se celkově ticha podařilo dosáhnout a děti reagovaly velmi pozitivně. Tato aktivita přinesla do prostor třídy zklidnění, navození atmosféry adventu a také Vánoc. Bylo dosaženo názorné demonstrace toho, co znamená, když se říká, že advent je čas rozjímání, relaxace, odpočinku. Stejným způsobem probíhal **poslech vánočních a duchovních písní**. Podobně jako u poslechu svíčky došlo následně k **diskusi** o tom, nad čím děti přemýšlely, jestli si něco představovaly a co se jim honilo hlavou. Děti dostaly nabídku **pocity** namalovat. Některé se následně rozhodly pro tvůrčí ztvárnění, většina však měla potřebu o svých pocitech mluvit. Průvodcům se tak podařilo propojit prožitek s tématem a následná diskuse či výtvarný projev celou atmosféru fixoval a upevňoval zážitek a jeho zapamatování.

Zpěv koled a jejich **rytmizace** byly dětmi velmi vítány. Obzvláště rády se vracely ke zpěvu, kde je průvodce doprovází na klavír. Účastnily se vždy všechny děti. Bylo pro ně velmi zajímavé poznávat nářečí a objasňovat si původ některých slov. Těžší pak bylo jejich zapamatování. Dopomáhala jim k tomu melodie a rytmus a časté opakování. Přesto trvalo určitou chvíli, než se jim podařilo si je zapamatovat.

Stejný problém se zapamatováním výrazů nastal u popisu součástí při prezentaci **valašského kroje**. Děti sice projevovaly o nové výrazy velký zájmem. Měly k dispozici tříslůžkové karty, které jim pomáhaly si terminologii upevnit. Pokud se k nim však delší dobu nevracely, nová slovní zásoba rychle vyprchávala. Pravděpodobným důvodem je, že se tato slova nevyskytují v běžné mluvě a děti tak nemají mnoho příležitostí si slovní zásobu upevňovat. U písní měla paměť lidových výrazů delší trvanlivost. Příkládáme tento jev tomu, že písně děti opakovaly mnohem častěji a dopomáhaly si právě rytmem a melodií.

V závěru celého adventu bylo uspořádáno setkání rodičů a dětí, kde dostaly děti možnost provázet své blízké obdobím adventu a představit jim lidové tradice a zvyky s ním spojené. Děti projevovaly velký zájem o prezentaci všeho, co se doposud od průvodců dozvěděly. Představovaly rodičům různé zvyky a objasňovaly, co znamenají. Při pečení vánočního cukroví jim sdělovaly, jaké ingredience do těsta dávaly, když ho chystaly. Popisovaly také použité suroviny k přípravě vánočky. Ukazovaly rodinným příslušníkům ozdobený vánoční stromek a sdělovaly jim, že se jedná o smrček, který dostaly, protože v lese by zavazal ostatním stromům v růstu. Upozorňovaly, že by nebylo v pořádku jít uříznout stromek jakýkoliv. Představily rodičům i jednotlivé části kroje a vyprávěly adventní nebo vánoční příběh. Ve většině případů se jednalo o příběh adventní. Důvod přikládáme délce, po kterou měly děti k dispozici kartičky jednotlivých příběhů. V neposlední řadě si děti s rodiči zazpívali Valašské koledy. Rodiče vyjádřili překvapení nad některými znalostmi dětí, dokonce se přiznali, že v některých případech jsou děti informovanější než oni. Děti byly na výsledky své práce patřičně hrdé.

5.2 Závěr výzkumného šetření

Z výše uvedeného je zřejmé, že průvodcům se podařilo ve velké většině dosáhnout stanovených cílů aplikační části. Vzbudili v dětech zájem o adventní lidové tradice. Podařilo se jim upevnit znalost některých valašských zvyků a tradic, které následně prezentovaly na setkání s rodiči. Díky připravenému prostředí a vhodným vypracovaným materiálům se jim podařilo zapojit ve většině případů všechny věkové kategorie i děti různých zájmů a odlišného temperamentu. V případě časové osy došlo k vyhodnocení a upravení použití materiálu v budoucnu. U lidového nářečí je potřeba zajistit časté opakování, aby došlo k fixaci pojmů. Podle průvodců jim při naplňování cílů pomohlo především propojení reálného světa a reálných předmětů s prezentovaným tématem. Ocenily také zapojení smyslů dětí a připravené materiály, které umožňovaly využití všemi dětmi tak často, jak potřebovaly.

ZÁVĚR

Tato práce pojednává o metodice vedoucí k dosažení vztahu předškolních dětí k tradicím, které vycházejí z prostředí, ve kterém žijí. Je velmi častým jevem, že dodržování lidových tradic postupně upadá v zapomnění. Ačkoliv se v určité míře některé žánry v předškolních zařízeních využívají, jde čím dál tím méně o systematickou práci a propojování souvislostí.

To byl jeden z důvodů pro můj výběr tématu „Rozvoj vztahu k tradicím v Montessori prostředí“. Jak vyplývá z názvu, dalším důvodem je působení autorky v zařízení využívající tento pedagogický směr. Práce si kladla za cíl připravit takový metodický materiál pro pedagogické pracovníky, který přispěje k ujasnění a usnadnění prezentace místních lidových tradic, zvyků a obyčejů způsobem, který zanechá v dětech stopu a vzbudí jejich zájem o vlastní kořeny, kulturní lidové tradice a předky. Dá se říct, že prostřednictvím materiálů a metodik, připravených dle Montessori principů, se podařilo zasít semínko zvědavosti a zájmu, protože veškeré činnosti prezentované průvodci děti bavily, dělaly je s radostí a chutí. Po celou adventní dobu panovalo v zařízení slavnostní klima. Děti se setkávaly s různými podněty souvisejícími s touto dobou a ukládaly do paměti příjemné zážitky a pocity. To vše mělo za důsledek jejich velké zaujetí, zapojení a schopnost přenést dál své poznatky a zkušenosti na slavnostním setkání s rodiči. Díky prezentaci vzniku legend, která bere v úvahu odlišná nebo žádná náboženská založení rodin, došlo také k respektujícímu přístupu při výkladu adventního a vánočního příběhu. Průvodci kromě metodických listů ocenili možnost získat více informací o podstatě jednotlivých legend a tradic popsaných v teoretické části, což jim významně pomohlo při předávání dětem. Závěrem tedy lze konstatovat, že přiblížení ke svým kořenům tak dosáhly nejen děti, ale také jejich rodiče a průvodci.

Z hlediska metodického je možné konstatovat, že pro rozvoj dětí předškolního věku je velmi účinné využít při prezentaci střídání didaktických metod, zapojovat postupně všechny jejich smysly s využitím především reálných předmětů. Zásadní se jeví hlavně umožnit dětem využít vlastní iniciativu, tvorbu a dovednost. Díky tomu se mohou děti rozvíjet přirozeně, posilovat svou sebedůvěru, vytvářet si vlastní názor na okolní dění a vnímat chybu jako příležitost ke zlepšování vlastní činnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana, PUPALA, Branislav, (ed), 2001. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál. ISBN 8071785857.
- KRBA, Jan, 2008. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku v rámci církevního a hospodářského roku*. Valašské Meziříčí: Český svaz ochránců přírody (ČSOP). ISBN 9788025444719
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina, 2004. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Lidové noviny. ISBN 8071065250.
- MAŇÁK, Josef, ŠVEC, Vlastimil, 2003. *Výukové metody*. Brno: Paido. ISBN 8073150395.
- MONTESSORI ČR [online]. *Oblasti vzdělávání* [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z <https://www.montessoricr.cz/objevte-montessori/oblasti-vzdelavani>
- MONTESSORI, Maria, 2018. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dětí od narození do šesti let*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1393-2.
- MONTESSORI, Maria, 2019. *Londýnské přednášky*. Praha: Portál. ISBN 9788026215394.
- MONTESSORI, Maria, 2017. *Objevování dítěte*. Vydání druhé, v Portále první, revidované. Praha: Portál. ISBN 9788026212348.
- MONTESSORI, Maria, 2012. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton. ISBN 9788073873820.
- NÁRODNÍ ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY [online]. *Kulturní dědictví* [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z <https://www.nulk.cz/kulturni-dedictvi/>
- NIESEL, Renate, GRIEBEL, Wilfried, 2005. *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071789895.
- PAVLICOVÁ, Martina, 2007. *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe: (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, pracoviště Brno. Etnologické studie. ISBN 9788025410448.
- PLICKA, Karel, VOLF, František, 1978. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Praha: Odeon.
- PLICKA, Karel, VOLF, František, 1979. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Praha: Odeon.
- PLICKA, Karel, VOLF, František, 1981. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Praha: Odeon.

Rámcový vzdělávací program dostupný z <https://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>
[cit. 19. 4. 2022]

REZKOVÁ, Milada, 2020. *Adventní knížka pro Ježíška*. Praha: Fragment. ISBN 9788025349328.

RÝDL, Karel, (ed.), 2007. *Metoda Montessori pro naše dítě: inspirace pro rodiče a další zájemce*. 2., přepra. a dopl. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 9788073950040.

SCHAUEROVÁ, Alena, 1996. Tradiční kultura v přípravě budoucích učitelů. In: *Pedagogická orientace*. Roč. 6, č. 18 – 19, s. 117 - 120. Praha: Česká pedagogická společnost. ISSN 1211-4669.

SCHAUEROVÁ, Alena, MAŇÁKOVÁ, Magdalena, 2015. *Regionální folklor do škol: manuál pro učitele*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury. Tady jsme doma (Národní ústav lidové kultury). ISBN 9788088107019.

SKALKOVÁ, Jarmila, 1999. *Obecná didaktika*. Praha: ISV. ISBN 8085866331.

SVOBODOVÁ, Eva, 2010. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál. ISBN 9788073677749.

ŠMELOVÁ, Eva, PRÁŠILOVÁ, Michaela, 2018. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 9788026213024.

Usnesení vlády české republiky ze dne 13. ledna 2016 č. 10 ke koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016 – 2020 dostupné z <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pecce-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html> [cit. 19. 4. 2022]

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. V Praze: Karolinum. ISBN 9788024608419.

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana, BUREŠ Miroslav, 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024733579.

VÍRA.CZ [online]. Děti.vira.cz [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z <https://deti.vira.cz>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Adventní příběh (<https://deti.vira.cz/kalendar/advent/adventni-pribehy-a-vypraveni/adventni-pribeh-s-omalovankami>) [cit. 19. 4. 2022]

Ve městě Nazaret žila dívka Maria. Měla ráda tesaře Josefa, se kterým byla zasnoubena.

Jednoho dne k Marii přišel posel od Boha – anděl Gabriel. Oznámil jí, že ji Bůh vyvolil, aby se stala matkou Spasitele. Maria se nejdříve polekala, protože ještě nebyla vdaná. Ale věřila Bohu, proto mohla říci: "Jsem služebnice Páně, ať se mi stane, co jsi řekl!"

Anděl také Marii řekl, že i její příbuzné Alžbětě se brzy narodí miminko, které dlouho nemohli mít. Maria se tedy za ní vydala, a když se setkaly, řekla Alžběta: "Jsi šťastná, že jsi uvěřila tomu, co ti řekl Bůh!"

Když se Maria vrátila do Nazareta a Josef zjistil, že čeká miminko, přestože ještě není jeho ženou, byl z toho smutný a chtěl se s ní rozejít. Ale v noci i k němu promluvil anděl a řekl mu:

„Josefe, neboj se k sobě Marii vzít. Dítě, které očekává, je od Boha. Bude se jmenovat Ježíš a přichází na svět, aby ho spasil.“

Advent ale není jen doba radostného očekávání Ježíšova narození. V evangeliu také čteme o Janu Křtiteli, který žil ve stejné době jako Ježíš. Jeho rodiče se jmenovali Zachariáš a Alžběta. Zachariáš s Alžbětou byli manželé, těšili se, že budou vychovávat děti, ale žádné dlouhou dobu nemohli mít. Když pak zestárli, stala se jednoho dne zvláštní věc.

Asi o půl roku dříve, než přišel anděl Gabriel k Marii, zjevil se také knězi Zachariášovi, když vykonával službu v chrámu. Zachariáš se lekl, ale anděl mu řekl: „Neboj se, Zachariáši, neboť tvá modlitba je vyslyšena. Se svojí ženou Alžbětou budete mít syna a dáte mu jméno Jan.

Zachariáš tomu nechtěl uvěřit, protože oba už byli staří. Anděl mu řekl: „Protože jsi neuvěřil mým slovům, budeš němý, dokud se nestane vše, co jsem ti zvěstoval.“ Od té doby Zachariáš opravdu nemohl mluvit a s lidmi se dorozumíval jen různými znameními. Vrátil se domů a stalo se, co řekl anděl – začali spolu čekat miminko.

Alžběta se Zachariášem se radovali a věděli, že jejich syn je velikým darem od Boha. Když nastal den jeho narození, přišli i jejich sousedé a příbuzní a radovali se s nimi. Chtěli mu

dát jméno po tatínkovi Zachariáš, ale Alžběta řekla: „Bude se jmenovat Jan.“ I Zachariáš to potvrdil – vzal si tabulku a napsal: "Jeho jméno je Jan."

V tu chvíli se splnilo vše, co řekl anděl Gabriel. Zachariáš opět začal mluvit, radoval se a chválil Boha.

Všichni okolo se tomu velmi divili a poznali, že Jan bude mít v životě od Boha velký úkol.

Když byl Jan starší, odešel na poušť. Nic s sebou neměl a žil velmi jednoduše, aby se mohl soustředit na to, co od něho Bůh žádal.

Z pouště se pak Jan vydal do krajiny u řeky Jordánu a hlásal to, co mu Bůh dal poznat. Říkal lidem, aby se obrátili k Bohu a změnili ve svém chování všechno, co je špatné a učil je, jak to mají dělat: Aby se dělili s druhými a nad nikoho se nepovyšovali.

Za Janem přicházelo mnoho lidí a nechávali se od něj křtít v řece Jordánu. Mnoho lidí si myslelo, že je to slibovaný Mesiáš (Vykupitel), o kterém mluvili dávní proroci. Jan jim ale říkal, že on přichází, aby pravému Mesiáši připravil cestu. Bůh ho poslal, aby lidi naučil, jak mají změnit svá srdce a své myšlení, aby mohli poznat a přijmout Ježíše. Jan křtil lidi vodou na znamení toho, že jsou očištěni od svých špatných skutků.

O Mesiáši ale říkal, že je bude křtít Duchem svatým, který člověku dává moudrost a poznání Boha.

Když Jan k lidem promlouval, často používal slova dávných proroků. Jedním z nich byl prorok Izaiáš, podle kterého je i pojmenována kniha v Bibli, z níž v Adventu hodně čteme. Proroci už dávno předpovídali narození někoho, kdo přijde všechny lidi zachránit od hříchu. Také lidem připomínali, že mají více žít s Bohem, utěšovali je, ale i napomínali. Tak jako Izaiáš, říkal i Jan lidem:

„Připravte cestu Pánu, vyrovnejte mu stezky! Každé údolí ať je zasypáno, každá hora a každý pahorek srovnán; co je křivého, ať je narovnáno, cesty hrbolaté ať se uhladí!“

Jan tím samozřejmě nemyslel, aby lidé šli opravovat cesty a silnice. Můžeme si ale představit naše srdce, náš život jako dům. Aby se do takového domu dalo vejít, musí k němu vést cesta. Může být úzká nebo široká, klikatá i rovná, může vést do kopce, z kopce nebo po rovině. Jako takovou cestu si můžeme představit naše chování k druhým lidem. Někdo je ke svému okolí přátelský a otevřený – k jeho domu vede široká a rovná cesta, jiný člověk je třeba nesmělý a je radši sám – jeho cestičku si můžeme přestavit třeba úzkou a možná vede i přes nějaký kopeček, takže jeho dům není na první pohled vidět. Není ale tolik důležité, jaký kdo jsme, ale jak upravená je cesta, která k našemu domu vede.

Může se třeba stát, že ke kamarádům se chováme pěkně, takže naše cesta vypadá jako pěkná a široká, ale sourozence doma nemůžeme vystát. A najednou je naše cesta plná balvanů nebo prohlubní. Anebo od nás někdo žádá pomoc, ale my si radši děláme svoje věci. Pak se

může stát, že na naši cestu začne prorůstat plevel nebo křoví, protože my jsme zalezlí ve svém domečku a o ostatní se nestaráme.

V adventu očekáváme a těšíme se na Ježíšův příchod.

Příloha č. 2: Karty s vánočními tradicemi (Adventní knížka pro Ježíška)

Lití olova

Ještě na počátku 20. století se olovo lilo prakticky v každé domácnosti a následně se z něho věštilo. Během dvou světových válek však začal být nedostatek tohoto materiálu a vánoční tradice málem upadla v zapomnění.

Rozkrojené jablíčko

Jablka se na podzim sklízela a skladovala jako zásoba na krušnou zimu. To nejkrásnější a nejšťavnatější jablíčko se pak na Štědrý večer podélně rozkrojilo. Pokud jádérka uprostřed připomínala hvězdičku, značilo to zdraví a štěstí. Pokud připomínala symbol křížku, značilo to nemoc nebo nepříjemnosti.

Cibulové slupky

Polozapomenutý zvyk, pomocí kterého lidé zjišťovali, jaké je v příštím roce čeká počasí. Stačilo naloupat dvanáct sušenek z cibule, do každé nasypat trochu soli a položit je vedle sebe tak, aby každá symbolizovala jeden měsíc v roce. Sušenka, ve které se sůl do rána úplně rozpustila, představovala deštivý měsíc, zatímco ta, kde sůl zůstala neporušená, věštila sucho.

Rozkvetlá barborka

4. prosince má svátek svatá Barbora, patronka všech dívek, které se v tento den tradičně vydávaly pro větvičky z třešňových stromů – barborky. Pokud barborka nejde do Štědrého večera rozkvetla, dívka mohla v příštím roce očekávat svatbu a krásného ženicha.

Mikuláš

Svatý Mikuláš byl štedrý biskup, který žil v Lykii na přelomu třetího a čtvrtého století. Zemřel 6. prosince, jeho štedrost si však připomínáme den předem. Mikuláš dříve chodil jen s čertem, který symbolicky strašil zlobivé děti. Anděl se k této dvojici připojil až později. Je zajímavé, že v USA se z Mikuláše zkomolením stal Santa Claus.

Zapalování františků a purpury

Tradice pálení aromatických směsí sahá až hluboko do historie, kdy se přibytky na přelomu starého a nového roku vykuřovaly, aby se vyčistily od všeho zlého. Kuželovitá podoba a typická vůně vánočního františka však pochází z Krušnohoří, kde se před třemi staletími začalo mlít dřevěné uhlí, do kterého se přidala pryskyřice z kadidlovníku pravého. Právě ta dodává františku jeho typickou vůni.

Vánoční cukroví

Pečení vánočního cukroví se u nás jako tradice objevilo až na začátku 19. století. Vzniklo z panačků, kteří se na Vánoce vyráběli z ovoce. Děti si s nimi mohly hrát a později je také sníst. Tradice praví, že vánočního cukroví by mělo být sedm druhů.

Vynášení štěstí

Štědrý večer je plný nevyzpytatelné magie. Proto se o tomto dni nedoporučuje zametat smeti nebo dokonce vynášet odpadky z domu. Podle staré tradice to totiž může znamenat, že si ze svého přibýtku vynášíte i štěstí. A to za jedno odložení úklidu přece nestojí.

Sedm hrnečků

Sedm hrnečků sloužilo ve staré tradici k věštění budoucnosti. Prinejmenším byl jednoduchý. Pod každý hrneček se vložil jeden symbol – mince znamenala bohatství, uhlí signalizovalo nemoc, prsten svatbu nebo alespoň lásku, hřebínek varoval před nedostatkem, šáteček věstil cestu, chléb štěstí a dudlík miminko. Pak si stačilo jen zavázat oči, zamíchat hrníčky a jeden si zvolit.

Ovazování vánočního stolu

Ačkoliv tato tradice může působit poněkud podivně, v minulosti byla rozšířena především mezi rolníky a zemědělci. Před štědrovečerní večeří se provazem nebo řetězem svázaly nohy vánočního stolu, u kterého často neseděla jen rodina, ale i blízcí příbuzní. Tím se zajistilo, že příští rok všichni zůstanou při sobě.

Házení střevíce

Mladé dívky, toužící po vdavkách, házely na Štědrý den střevicem, případně botou, pokud na střevíce neměly. Stačilo se postavit zády ke vchodovým dveřím od domu a přes rameno botu hodit. Pokud po dopadu špička střevíce ukazovala pryč z domu, znamenalo to, že se dívka do roka vdá. Pokud ale špička směřovala dovnitř, mohla si být dotyčná jista, že ještě minimálně jeden rok zůstane svobodná.

Patky od vánoček

Na Štědrý den vedly mladé dívky ve velkých rodinách vždy obrovský boj o patky z vánoček. Ta, která jich zvládla do večera nasbírat devět, se totiž měla do roka vdát. Nutno podotknout, že se patky nemohly ukrojit z vánočky ihned, protože by se tím stejně jako u chleba krajely „paty pánu Bohu“. Naději na věrného mladence tak měla jen ta nejtrpělivější.

Zlaté prasátko

Jedna z nejznámějších a také nejstarších tradic praví, že pokud dodržíme půst od ranního kuropění až po vychod první štědrovečerní hvězdy, spatříme zlaté prasátko. To mělo symbolizovat slunce a s ním i jeho životodárnou sílu do dalšího roku. Pokud děti půst dodržely, pouštěli jim rodiče za odměnu zlatá prasátka zreátkem na zeď.

Pouštění lodiček

Po tom, co si každý vyrobil lodičku z vlašského ořechu a vsadil do ní krátkou zapálenou svíčku, se již od pradávna sledoval její pohyb po hladině. Pokud se drží u břehu, nečekají dotyčného žádné změny.

Točení v kruhu znamená nerozhodnost, zhasnutí, ale nepotopená lodička zase neupřímnost. Dotyk s jinou lodičkou značí lásku a přátelství, zatímco lodička, která odplula od ostatních, symbolizuje odchod z rodiny.

Cizí věci v domě

Než hospodyňky zasedly za štědrovečerní tabuli, vždy pečlivě zkontrolovaly, zda v domě nejsou žádné cizí věci, ať už zapomenuté či vypůjčené. Pokud je totiž majiteli nevrátily před tím, než se pustily do štědrovečerní večere, přinesly jim tyto předměty v příštím roce obrovskou smůlu.

Sudý počet lidí u stolu

Krásným a velice starým zvykem je vždy prostírat štědrovečerní tabuli pro sudý počet lidí. Pokud rodina čítala lichý počet, prostřelo se navíc jedno místo, které sloužilo buď pro náhodného osamělého cestujícího, nebo jako vzpomínka na ty, kteří nás opustili a už nikdy s námi k jednomu stolu nezasednou.

Zdobení vánočního stromku

Malokdo ví, že předtím, než se pod vánočním stromkem začaly rozbalovat dárky, se ozdobený stromek zavěšoval nad štědrovečerní tabuli, nejčastěji špičkou dolů. Ozdobené větvičky ale rozdávali i koledníci. V Čechách však zdobení vánočního stromku tak, jak ho známe nyní, nemá příliš silnou tradici a jeho původ sahá teprve do 19. století.

Rybi šupinky pod talíř

Rybi šupinky měly podle tradice vždy přinášet hojnost a bohatou úrodu. Lidé si je proto během štědrovečerní večeře dávali pod talíř a následně je nosili při sobě, aby se i následující rok měli dobře. Dnes se rybi šupinky nosí v peněženkách, kde zabírají mincím, aby se rychle rozkutálely.

Třesení stromečku

Po středověčné večeri kdysi vybíhaly mladá děvčata z domu na zahradu, aby zatřásly mladou jabloni nebo zlatým deštěm. Odkud se pak ozvalo štěkání nebo vytyčení psa, odtamtud si pro ně měl přijít ženich. Zda se jednalo o samotný dům, ke kterému pes patřil, nebo jen o směr, ze kterého jeji vyvolený přijde, už však bylo na samotné dívce.

Skládání betléma

Betlémy, umělecké zobrazení Ježíšova narození v betlémském chlévě, se původně stavěly v kostelích. Když Josef II. na konci 18. století nařídil uzavření některých církevních objektů, malíři a pozlaccovači tak rázem přišli o práci. Aby se užívali, začali vytvářet lidové betlémy. Mezi nejkrásnější betlémy patří mechanické Kryžovy jesličky v Jindřichově Hradci.

Ježíšek

Ježíšek je drobnělinou Ježíše Krista, jehož narození v Betlémě křesťané právě o Vánocích slaví. Oproti západním zemím, kde se dárky rozbalují až na Boží hod ráno, rozdává Ježíšek v Čechách dětem dárky na Štědrý večer. Stačí jen po středověčné večeri odejít z pokoje, kde stojí vánoční stromeček.

Jmeli

Jedním ze symbolů Vánoc je jmelí, magická rostlina, kterou již staří keltské druidové používali ve svých tajemných rituálech. Zvyk líbat pod jmelím ženy a dívky vznikl nejspíše v Anglii a odtamtud se rozšířil do celého světa. Zavěšené jmelí nosí radost, lásku a ochranu před nemocemi. Říká se, že čím více bobulí jmelí má, tím je silnější. Ale pozor! Takové jmelí funguje, jen pokud je darované.

Adventní věnec

Čtyři svíčky, často nazývané postupně „svíce proroků“, „betlémská“, „pastýřská“ a „andělská“, se zapalují vždy každou neděli proti směru hodinových ručiček. Plameny svíček a zelené rostliny symbolizují život v protikladu ke studené zimě. Známe ale i věnce s pěti nebo dokonce i více svíčkami.

Koledování

Tradice koledování najdeme u nás již ve středověku. V té době, ale ještě i mnoho let potom obcházeli koledníci různá stavení, zpívali písně a dostávali za to od hospodářů výslužku ve formě palenky, jídla či drobných mincí. Koledovalo se hlavně v období mezi Štědrým dnem a svátkem Tří kralů.

Co sa stalo, přihodilo

Koleda z Valašska

G D G

5 D A D G G7

9 C A A7 D G D

13 G e a D7 G

1. Co sa stalo, přihodilo na horách,
to neviděl a neslyšel, žádný v těch dobách.
Anděl sa jest ukázal, radost' velkú zvěstovál,
chvála Bohu, pokoj lidu, tak prozpěvovál.
2. Vemte sobě své haleny a krpce,
by nás žádný nepoháňal, tak sa oblečte,
nedbajte nic na psotu, Bůh miluje chudobu,
připravte jen srdce čisté, máte jistotu.
3. Jsouce tedy přistrojeni počujte,
jak vám povím, před tím pánem, tak sa chovajte.
Klobúk z hlavy hned' dolů, posmykajte pospolu,
a nestojte a nebuďte jako pár volů.

Vyletěla sojka

Koleda z Vlčnova

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The first staff contains the first four measures of the melody, with chord symbols D, A, D, A, D written above. The second staff starts at measure 5, with chord symbols D, A, D written above. The melody consists of eighth and quarter notes.

1. Vyletěla sojka, z druhé strany hájka,
pásli tě tam pastuškové, jedli kašu z hrnka.
2. Přiletěl k nim anděl a jim rozpověděl:
že se Kristus Pán narodil, aby každý věděl.
3. My sme žáci malí, rádi bychom brali,
koledničku na ručičku, dybyste nám dali.
4. A jak nám nedáte, brzo uhlídáte,
všecky hrnce vám potlučem, co v polici máte.
5. To malé děťátko, to by se chovalo,
po troničku na ručičku rádo by dostalo.

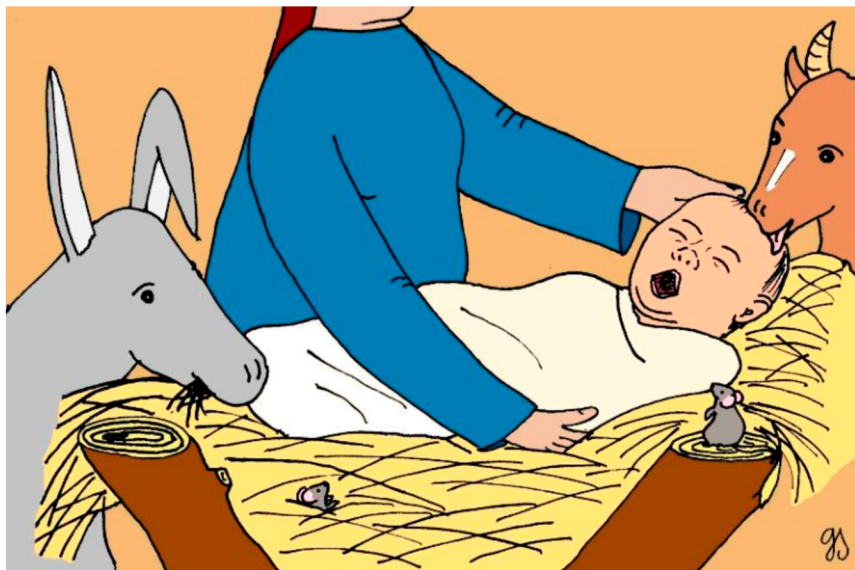
Příloha č. 5: Vánoční příběh (<https://deti.vira.cz/kalendar/vanoce/vanocni-pribehy-a-vypraveni/vanocni-pribeh-s-omalovankami>) [cit. 19. 4. 2022]

V době, kdy Maria s Josefem očekávali narození miminka, vydal tehdejší císař Augustus příkaz, aby se v celé říši provedlo sčítání lidí. Každý se musel vydat do města, ze kterého pocházela jeho rodina. A tak Josef s Marií opustili Nazaret a vydali se na náročnou cestu do města Betléma. Když po dlouhém a únavném putování dorazili za brány Betléma, všude bylo plno lidí a Josef marně hledal volné místo, kde by se mohli ubytovat. Procházeli městem, ale všechny hostince už byly obsazené. Ani u posledních dveří Josef nepochodil. Jediné, co mohl mu hostinský nabídnout, byla stáj pro dobytek za branami města. Josef s Marií se tam tedy vydali a konečně si mohli odpočinout.

Netrvalo dlouho a Marii nastala chvíle, kterou každým dnem očekávala – porodila miminko a s Josefem mu dali jméno Ježíš - tak jak jí to v Nazaretě řekl anděl Gabriel. Maria děťátko zabalila do plínek a Josef mu připravil postýlku v jeslích vystlaných měkkým senem.

Na pastvinách v okolí Betléma odpočívali u ohně pastýři a hlídali svá stáda ovcí. Najednou se kolem nich vše rozzářilo a před nimi se objevil anděl. Velmi se polekali, ale anděl jim hned řekl: „Nebojte se! Mám pro vás, i pro všechny lidi, radostnou zprávu. Dnes v noci se ve stáji u Betléma narodil Boží Syn! V tu chvíli se kolem něho objevili další andělé a všichni radostně zpívali: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj všem lidem, kteří ho milují!“

Když se kolem pastýřů opět rozhostila noční tma, nemeškali a rozběhli se hledat tu stáj, o které jim řekl anděl. V jesličkách opravdu našli novorozené děťátko. Protože věděli, že je

to Syn Boží, poklonili se mu a pak Marii a Josefovi pověděli vše, co jim řekl anděl. Poté se vydali do ulic a po celém Betlémě rozhlašovali o té veliké události, kterou právě prožili.

Pak se vrátili ke svým stádům a radostně oslavovali Boha.

V té době také do Izraele přišli z dalekých zemí moudří muži, kteří věděli o znamení, které se má objevit v době, kdy se narodí židovský král. Tím znamením byla jasná hvězda na noční obloze. Mudrci se vydali na dlouhou cestu, každý s sebou vzal vzácné dary a putovali tím směrem, kde zářila jasná hvězda.

Když mudrcové dorazili do města Jeruzaléma, začali se vyptávat, kde najdou to dítě, které se má stát králem Židů. Říkali: "Viděli jsme jeho hvězdu a přišli jsme se mu poklonit." Dozvěděl se o tom i zlý král Herodes, a protože se začal bát o svůj trůn, dal si mudrce předvolat.

Řekl jim: "Až to dítě najdete, oznamte mi to, abych se mu i já mohl poklonit." Mudrci se pak vydali na cestu, kterou jim hvězda stále ukazovala, až dorazili k Betlému. Když našli Marii a Josefa s malým Ježíšem, klaněli se mu a položili před ním všechny vzácné dary, které s sebou vezli: zlato, voňavé kadidlo a mast zvanou myrha.

Potom se vydali na zpáteční cestu. V noci se jim ale zdál sen, ve kterém jim anděl řekl, aby se už nevraceli ke králi Herodovi, protože se chystá Ježíše zabít. Do Jeruzaléma se tedy už nevraceli a vydali se domů jinou cestou. Také Josef měl v noci sen, ve kterém ho anděl varoval před Herodovou zlobou. Hned tedy vstal, vzbudil Marii, rychle si zabalili všechny věci a i s malým Ježíšem se na oslíkovi vydali na dlouhou cestu do Egypta.

Mezitím v Jeruzalémě čekal Herodes na mudrce. Ti ale nepřišli, a tak se Herodes, který se bál o svůj trůn a o svoji moc, velmi rozzlobil, že ho oklamali. Poslal své vojáky s rozkazem, aby v Betlémě a okolí pozabíjeli všechny malé chlapce mladší dvou let.

Po Herodově smrti se Josefovi opět ve snu zjevil anděl a řekl mu, že už se může zase bezpečně vrátit do Izraele. Josef tedy osedlal oslíka a všichni tři se vydali na zpáteční cestu do svého domku v Nazaretě. Tam se Josef vrátil ke své původní práci tesaře a malý Ježíš se od něho učil. V Nazaretě také Ježíš chodil do školy, hrál si s ostatními dětmi a postupně poznával svět a Boha.